

LETHRICA

ÅRGANG 6, NR. 12

DE HISTORISKE FORENINGER I LEJRE KOMMUNE

OKTOBER 2011

Ny viden om Bognæs

Viggo Nielsen og Niels- Christian Clemmensen har registreret hidtil ukendte oldtidsagre på Bognæs.

Deres resultater offentliggøres i dette nummer af Lethrica

Bognæs Storskov og Askehoved Foto Ole Mallings

Af andre nyheder kan nævnes, at Tadre Mølle har fået mulighed for en gennemgribende og tiltrængt renovering.

Glædelig jul og godt nytår til alle vore læsere.

På redaktionens vegne

Thyra Johannesen

Leder:	2
Af Bent Gottfredsen	
Historiske artikler:	3
<i>For fulde damp</i>	3
Af karl-Johan Rubæk	
<i>Metaldetektorfund</i>	7
Af Lennart Bondeson og Tobias Bondesson	
<i>Vandmøller i Lejre</i>	12
Af Karl Frandsen	
<i>Oldtidsagre på Bognæs</i>	18
af Nielsen og Clemmensen	
<i>Pige på Aastrup</i>	26
Af Bent Gottfredsen	
Sagn og myter	30
<i>Troldtøj, lygtemænd</i>	30
af Karin Gottfredsen	
<i>Bayers billeder</i>	32
Af Olav Sejerøe	
<i>Hestebjerggård</i>	33
Af Hans Jørgen L. Larsen	
<i>Lokalplan for Kattinge</i>	36
Af Bent Gottfredsen	
<i>Nationalpark</i>	37
Af Bent Gottfredsen	
De historiske foreninger	39
<i>Lejre Historiske forening</i>	39
<i>Egshistorisk forening Hvalso</i>	41
<i>Bramsnæs Lokalhist. Forening</i>	43
<i>Nyt fra Lejre Museumsforening</i>	44
<i>Nyt fra Tadre Møllens Venner</i>	45
<i>Aktiviteter Lejre Museum</i>	47
<i>Kommende aktiviteter</i>	48

LEDER

Det forgangne halve år har været rigt på begivenheder på foreningernes områder. Glædeligt er, at de alle har været gode.

På museumsområdet tog borgmester Mette Touborg initiativ til at samle til et "stormøde" på Tadre Mølle.

Mødet blev indkaldt af Roskilde Museums bestyrelsesformand, Roskildes afgående borgmester Poul Lindor, og meget dygtigt ledet af Roskildes nye borgmester og museums bestyrelsesformand Joy Mogensen.

Til mødet var indbudt repræsentanter for museumsbestyrelsen, museet, kommunen, Den Selvejende Institution – Tadre Mølle og Tadre Mølles Venner.

Mødets formål var, gennem afklaring af en række problemer, at skabe et fælles fodslag fremover til gavn for Tadre Mølle.

Mødet fik et konstruktivt og positivt forløb, og der er grund til at tro på et bedre samarbejde parterne imellem fremover.

På selve Tadre Mølle er der to store nyheder.

Den ene er, at Naturstyrelsen nu har fundet 2,6 millio-

ner kroner til den så hårdt tiltrængte restaurering af Møllen og laden. Projektet er berammet til at være afsluttet til næste sæson.

Den anden er, at frivillige fra møllevennerne nu er i fuld gang med istandsættelsen af stuehuset.

Hertil er også kommet arbejdskraft fra initiativet Mandfolk i Lejre.

De to projekter lover godt for fremtiden og dens muligheder på Tadre Mølle efter mange års forgæves anstrengelser for at skaffe midler under et stedse mere truende forfald.

Kommunen har barslet med sin første bevarende lokalplan - for Kattinge Landsby.

Den er aldeles fremragende. Det fortjente Kattinge også, som en af vores aller mest bevaringsværdige landsbyer. Det lover godt for fremtidens planlægning på området.

Den næste bliver for Vester Såby Landsby.

Naturforvaltning 2011 hedder et lille hefte fra kommunen. Det er god og positiv læsning.

Plejen af oldtidshøje og

voldsteder hører også under Naturforvaltningen. Her er efterset og plejet Sonnerupgård Voldsted og 58 gravhøje, heraf de 52 af kommunen.

Særlig glædeligt er det, at Syvhøje (der er nu ni!) i Oren Skov er blevet frilagt i samarbejde med Ledreborg Gods, Roskilde Museum og Skjoldungelandet.

Her er vi blevet en stor kulturhistorisk attraktion rigere.

Stor ros til kommunen.

Roskilde og Lejre Kommuner og Skjoldungelandet har fremlagt et debatoplæg for en Nationalpark Roskilde-Lejre.

Det ser rigtig godt ud. Så nu er der kun tilbage at håbe, at miljøministeren også synes det, når anden runde i udpegning af nationalparker går i gang.

I givet fald vil der blive en større pulje, der hvert år kan søges til gode gerninger - også på det kulturhistoriske område.

Fra foreningernes side har vi mange gode ideer og kommer gerne med forslag.

Bent Gottfredsen

HISTORISKE ARTIKLER

FOR FULDE DAMP

af Karl-Johan Rubæk

Et kapitel i transportens historie for Hornsherred og Holbæk. En beretning om hvordan man tog dampkraften i brug i 1800-tallet på Isefjorden og fik daglig forbindelse til Egholm Bro og senere også til Ejby. Forbilledet fandtes allerede på Roskilde Fjord fra 1857.

Forhistorien

En beskeden rofærge ved Langtved var i mange år det nærmeste, man kunne komme en forbindelse mellem Holbæk og Hornsherred. Købstaden Holbæk syntes helt fra middelalderen at have ret til handelen på vestkysten og Hornsherred. En strid med handelsfolk fra Helsingør i 1500-tallet blev afgjort til fordel for Holbæk. Købmænd fra Helsingør fik forbud mod at handle med bønderne ved Isefjordens kyster. I 1600-tallet var den gal igen. Handelsskibe fra Norge trængte ind i fjorden, og i 1640 kom det

til en retssag, der (vistnok) blev vundet af Holbæk.

Godsejer F.C.Rosenkrantz på Ryegaard og Egholm var ikke nogen ven af Holbæks indflydelse på halvøen. I slutningen af 1700-tallet indgav han en ansøgning til Kancelliet om til ladelse til at oprette en købstad ved Ejby. Navnet skulle være *Trods Holbæk!* Svaret var et nej.

Dampskibet kommer

Sejlruter Holbæk – Orø – Vellerup Vig blev i midten af 1800-tallet betjent af fire sejljoller. To af dem kender vi navnet på, *Dorthea* og *Tordenskjold*. I 1885 etableredes der regelmæssig sejlads på ruten med dampbåden Holbæk på initiativ af Handelsforeningen i Holbæk.

Dampbåden hed oprindeligt *Byglia* og var bygget omkring 1880 som slæbebåd i Gøteborg. Nu blev den ombygget i Helsingør, hvor den bl.a. fik en smuk kahyt med plads til 20 pas-

Model af dampbåden Holbæk på Holbæk Museum

sagerer. Der var desuden toilet ombord på færgen, der kunne medtage 120 passagerer.

Dampfærgen Ourø 1889

1889 var et særligt år for Holbæk. Det år åbnede Andelssvineslagteriet, men færgen *Holbæk* var ikke velegnet til at sejle svin fra Orø og Vellerup, så Handelsforeningen valgte at købe en ny/brugt færge i Sverige. Valget faldt på et skruedampskib i Karlskrona, 26 BRT, og bygget i Motala 1878. Pris 11.500 kr. Fordelen ved dette skib var, at det foruden plads til passagerer også havde et lastrum foran overbygningen, hvor der var plads til et halvt hundrede grise. Efter en

mindre ombygning var skibet klar til fart 20.6.1889. I tre Holbæk-aviser sås den 18. juni enslydende annoncer for det nye skib. Men ingen journalistisk omtale var at se. Men på Broregnskabet for Egholm Bro ses tydeligt, at *Holbæk* blev afløst af *Ouro* den 20 juni. I øvrigt i strålende vejr: Vejrudsigten sagde *Svage til friske, overvejende østlige vinde med varmt vejr over Jylland, normal varme over øerne!*

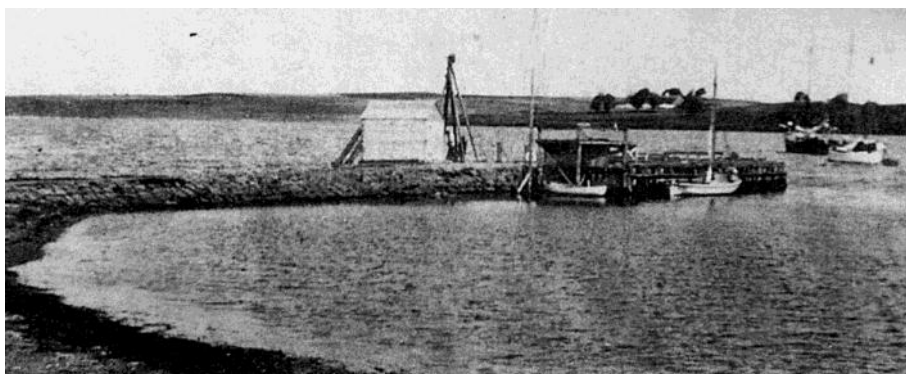

Ouro på udflugt til Langtved (før 1912) - Nogle gange lagde den også til ved et traktørsted på Bramsnæsset

Foto på Bramsnæs Arkiv

Egholm Bro

Forpagteren på Egholm Gods påbegyndte omkring 1880 at opføre en anløbsbro ved Egholm Skov. Broen overtoges og færdiggjordes af godset, hvorefter der i mange år var livlig trafik med sejlads af fødestoffer, kreaturer, kul

Egholm Bro, ukendt årstal Foto på Bramsnæs Arkiv

(direkte fra England) og flyttegoods o.a. til omegnens beboere, ligesom der fra 1885 til 1927 var fast dampskibssejlad til Holbæk. Fra 1903 anløb færgen også Ejby.

Det var den navnkundige ejer af Egholm, general Wolffgang von Haffner på Egholm, som godt kunne se behovet for en ladeplads m/færgeforbindelse. Han samarbejdede med Holbæk Handelsforening. Haffner tog sig dog godt betalt - Både ved broafgifter (Brohuset opførtes til en vagtmand ved losning og last af skibe), samt ved at gøre adgangsvejen til en *betalingsvej*. I et reglement fra 1882 ses, at for at bruge vejen ned til Egholm Bro kostede det:

10 øre for gående
25 øre for ridende
50 øre for en vogn med let læs osv
Skovfogeden var ansvarlig

for reglementets overholdelse, men han havde opsynsmanden i Brohuset som medhjælper. Her troede vi måske, at det var motorvejene der havde opfundet betalingsvejen!!

Ejby Landgangsbro

Også i Ejby var der behov for færgeforbindelse. I 1902 tog fiskerne initiativ til at oprette "A/S Eiby Landgangsbro". Mange lokale sluttede op bag selskabet, der i 1903 sammen med Holbæk Handelsforening (som gav 5000 kr. til broen) åbnede den fjerde havn for *Ouro*.

Samtidig blev fartplanen omlagt, så passagerer fra Ejby fik mulighed for en bytur hver onsdag til Holbæk. Fartplanen var virkelig brugervenlig: 3 nætter om ugen lå færgen over på Orø, 3 nætter

I Holbæk blev grisene drevet gennem Havnegade og Kalundborgvej til slagteriet. Postkort på Bramsnæs Arkiv

ved Egholm Bro og endelig 1 nat i Ejby så man derfra kunne starte tidligt til Holbæk og få "en dag ud af det," inden færgeren returnerede til Ejby over middag.

På Bramsnæs Arkiv findes to beretninger om børn, der sejlede til Holbæk. Den ene var Olaf Rye Bigaard, der allerede som 9årig kunne følge violinundervisning hos musikdirektør Jørgen Nielsen Labæk i Holbæk. Olaf Rye blev senere landskendt violinist.

Den anden er en beretning fra sømand Vilhelm Jørgensen, som sammen med sin mor tog til Holbæk for at gøre juleindkøb hvert år. Jørgensen nævner bl.a. *Allerede ved*

6½ tiden holdt bønderne i lange rækker med hestekøretøjer for at få grisene læsset af, og der var en skrigen og skrålen, når grisene kurede ned af slisken for at havne i skibets last, hvilket var til stor moro for os børn. Ellers var det meget blandede kommissioner, der blev pålagt skipperen

på Ourø. Han påtog sig at skaffe alt lige fra korsetter til kakkelovne.

Dampfærgeren Ourø

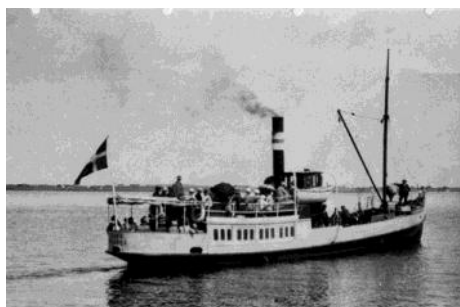
Enhver, der har prøvet at sejle med et dampdrevet skib, vil erindre sig maskinens rolige gang i forhold til et dieseldrevet skib. Ulempen var så til gengæld røgen fra den kulfyrede kedel. Apropos kedel, så var den måske et svagt punkt på alle dampskibe. Den havde det med at springe læk. Så kunne trykket ikke holdes, og så blev der ingen sejltur den dag.

Ourø var ingen undtagelse. Allerede i 1896 måtte skibet på værft for at få udskiftet en defekt kedel.

Ourø på værft 1896

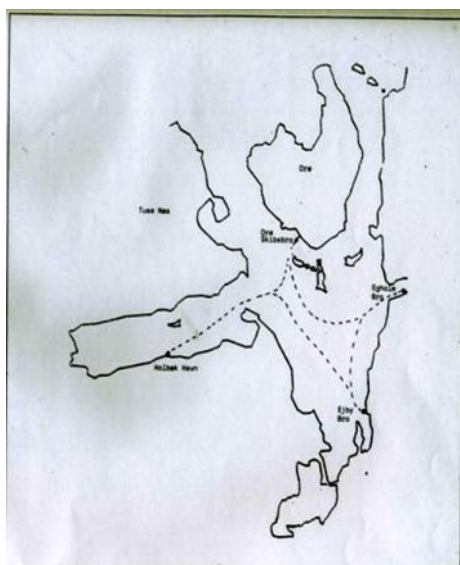
Foto på Handels og Søfartsmuseet, Helsingør

Ouro efter forlængelsen
Foto på Bramsnæs Arkiv

Færgen forlænges

Trods stigende konkurrence fra lastbiler og tog troede folkene bag *Ouro* så meget på firkantruten i 1912, at man besluttede at forlænge skibet med 12 fod (ca. 4 meter). Samtidig blev masten flyttet fra forkant af styrehuset og helt frem til forkant af lasteluget. Fordelen var, at man nu kunne medtage 100 grise, hvilket var en fordobling af antallet. Lasten blev også brugt til andet

Ouros sejlruiter efter 1912,
Holbæk Stadsarkiv

end grise. Når de var vel i land i Holbæk, blev lastrummet spulet, og med retur til de tre havne havde man sække med mel, sukker og andre kolonialvarer.

Færgen klemte mellem biler og tog

1. Verdenskrig havde sat skub i udviklingen af lastbilen. De første modeller med faste ringe var afløst af handige biler, der i modsætning til skibe kunne bringe varerne fra dør til dør. I begyndelsen af 1920-erne rumledes der også med planer om en *midtbane* ned gennem Hornherred fra Frederikssund til Ringsted. Til bilerne puslede man med planer om en bro fra Langtved til Munkholm. Greven på Ryegaard var ganske vist imod. Det var på hans mark, den nye bane og vej skulle føres igennem.

Resultatet kender vi alle: Ved Midtbanens åbning i 1927 lukkede tre færgeruter til Hornsherred. Munkholmbroen kom. Ganske vist først i 1952 p. g. a. tidernes ugunst og 2. Verdenskrig.

I 1929 var *Ouro* en aldersstegen dame på 51 år. Hun var for længst sejlet hjem til Sverige, hvor hun blev ophugget samme år.

Kilder:

Holbækposten, Holbæk Amts Dagblad, Holbæk Amts Avis, 18.6.1889 1889

Broregnskab fra Egholm Bro, 1882-1914 1914 Reglement for kørsel til Egholm Bro 1882

Egholm gods betydning for egnen, Johs. Petersen 1991

Aktiebrev fra "Ejby Landgangsbro" 1913

Rye-Sonnerupbogen, L.P. Biigaard 1941

Ejbyfiskerne, Eigil Hansen 1995

Erindringer ved Asger Biigaard født 1907

Erindringer ved Vilhelm Jørgensen 1969 Oplysninger og fotos fra Handels og søfartsmuseet i Helsingør 1878 - 1929

Oplysninger og fotos fra Holbæk Stadsarkiv 1878 - 1929

Oplysninger og fotos fra Bramsnæs Arkiv 1878 - 1929

Særlig tak for stor hjælpsomhed til Holbæk Stadsarkiv og Bramsnæs Arkiv.

METALDETEKTORFUND I GL. LEJRE FRA KRIGEN PÅ SJÆLLAND I 1807

Af Lennart Bondeson og Tobias Bondesson

Anvendelsen af metaldektektor har i de seneste år resulteret i en lang række værdifulde bidrag til udforskningen af Lejres fortidshistorie. Som bifund er der også blevet fundet en del ting fra nyere tid – det meste bare skrammel, men derudover også en del ”guldkorn” med mildt sagt dramatisk oprindelse, der gør, at man kan mærke historiens vingesus. For eksempel småsagerne vi skal berette om her: En knap, et emblem og en mønt, som har det til fælles, at de har tilknytning til det såkaldte ”træskoslag” ved Køge og terrorbombningen af København i 1807.

Baggrund

Et kort resumé kan være på sin plads for at placere fundene i deres historiske sammenhæng. Det handler om storpolitik, nærmere bestemt Napoleonskrigen. Til Napoleons fjender hørte England, som for enhver pris ville forhindre, at den danske flåde faldt i

hænderne på Napoleon, som med den ville kunne blokere for Englands handel og tilførsel af krigsmateriel. Når det dengang neutrale Danmark ikke lod sig overtale til frivilligt at overlade sine skibe til det engelske forsvar, tyede England til vold. Den 16. August 1807 landsattes engelske tropper på Sjælland – 30.000 mand, 3000 heste og tungt artilleri – som hurtigt udryddede et utrænet og dårligt udrustet landværn, belejrede København og indledte den moderne histories første terrorbombning, bevidst rettet imod civilbefolkningen i en storstad. Efter 3 nætters uophørlig beskydning med kanoner og brandraketter var store dele af byen lagt i ruiner og et par tusinde indbyggere dræbt, deriblandt mange kvinder og børn. Et øjenvidne, kaptajnen på et af de engelske krigsskibe, beskrev ødelæggelserne som: ”Det mest forfærdelige syn man kan tænke sig”. Danmark kapitulerede, og eng-

lænderne vendte hjem den 21. oktober med hele den danske flåde som krigsbytte. Efter denne ”forebyggende” lynkrig var København udover at være en navn på kortet også et politisk begreb. Man talte længe om ”*Copenhagening*” – der betød et overraskelsesangreb uden forudgående krigserklæring.

En af de medvirkende hærførere var Sir Arthur Wellesley, den kommende hertug af Wellington, som er gået over i historien ved sin sejr over Napoleon ved Waterloo 1815, og som har givet navn til en eksklusiv madret i form af indbagt oksefilet – *beef Wellington*. Generalmajor Wellesley, der var chef for den engelske reservedivision på Sjælland i 1807, havde fået til opgave at lokalisere og udrydde det danske landværn, mens hovedstyrken omringede København. Han løste sin opgave på kun 3 dage, der

kulminerede i ”træskoslaget” ved Køge.

Knappen

Jagten på det utrænede og dårligt udrustede danske landværn gennemførtes af omkring 6000 stridsvante og professionelle engelske soldater. Ikke mindre end 350 af disse var beredne artillerister, som tilhørte elitestyrker i *Royal Horse Artillery* og *King's German legion* (en tysk enhed, som i lighed med datidens engelske kongehus havde sine rødder i Hannover). De rådede over en anseelig ildkraft, deriblandt ti sekspundskanoner og to 5 ½” haubitser, hver trukket af otte heste, som mulig-

Knap fundet på Ny Kongsgård, Gl. Lejre. Tabt fra uniform anvendt af det engelske artilleri under Napoleonskrigene. På knappen er afbildet 3 kanoner under 3 kanonkugler. Diameter 17mm. Foto: Tobias Bondesson.

gjorde højt tempo ved forflytninger. Det er kendt, at en del af de ridende artillerister deltog ved rekognoscering i nærheden af Kornerup, og man kan tænke sig, at det er en af disse artillerister, der har tabt den afbildede uniformsknap på engene til Ny Kongsgård ved Gl. Lejre, hvor den blev fundet ved hjælp af metaldetektor. En anden tænkelig mulighed er, at knappen blev tabt af en artillerist, der som ”turist” benyttede sig af chancen for at se det sagnomspundne Lejre, når han nu alligevel var på Sjælland. At dømme efter en artilleriløjtnants bevarrede dagbogsoptegnelser var det tilladt for engelske officerer at tage på sightseeing efter Danmarks kapitulation – selv havde dagbogsforfatteren redet ud fra København for at se Roskilde, hvor han blev mægtigt imponeret af kongegravene i domkirken. (I sammenligning med dem syntes han til og med, at den legendariske Lord Nelsons berømte kiste i London så ubetydelig ud.)

Officer i Royal Horse Artillery i perioden under Napoleonskrigene. Samtidigt tryk af J.C. Stadler, efter maleri av Charles Hamilton Smith (1776-1859).

Emblemet

Foruden beredne artillerister medvirkede også en anden type af elitesoldater i den styrke, der skulle uskadeliggøre den danske bondehær. De tilhørte det såkaldte lette infanteri og kan nærmest sammenlignes med vor tids jægerkorps eller ”grønne baretter”. Det drejede sig om ca. 1000 mand i regimentet *95th Rifles*, som udskilte sig fra det regulære infanteris ”rødjakker” med deres grønne camouflagenuniformer og deres udrustning i form af Bakergeværer, beregnet til præcisionsskydning. (Geværerne udmærkede sig ved

at have riflede løb – deraf den engelske betegnelse *rifle* – til forskel fra det almindelige infanteris billigere glatløbende musketter, som havde dårlig træfsikkerhed og var beregnet til at blive brugt imod store troppeformationer snarere end mod individuelle mål.) En anden forskel mellem tropperne var deres måde at opretholde sammenhold og formidle ordrer. Det regulære infanteri anvendte trommer, men de var alt for klodsede for jægerstyrkerne med deres krav om at kunne forflytte sig hurtigt i små og vidt spredte enheder. Derfor anvendte de i stedet signalhorn, som var lette og kunne høres over store afstande. Denne form for kommunikation blev et symbol for jægerkorpsene – og det lette infanteri i øvrigt – hvilket kom til udtryk på deres uniformer i form af et emblem båret fortil på den cylindriske hovedbeklædning, chakot. Et emblem af denne type hører til et af de fund, der er gjort med metaldetektor i Gl. Lejre.

Signalhorn fra den type af emblem, som blev båret af jægerkorpset 95th Rifles under det engelske angreb på Sjælland. Jordfund fra Ny Kongsgård i Gl. Lejre. Foto Tobias Bondesson.

Hvordan det er gået til, at det er havnet i en fold på engen til Ny Kongsgård, forbliver et ubesvaret spørgsmål, men et godt gæt kunne være, at det havnede der i tiden lige efter "træskoslaget," da Wellesly havde sit hovedkvarter på Blæsenborg kro i nærheden af Lejre og derfra udsendte patruljer i forskellige retninger for at opspore og uskadeliggøre eventuelle rester af det danske landværn – opgaver, som i allerhøjeste grad passede til jægersoldater med opklaring og prikskydning som speciale.

En fascinerende (og lidt skræmmende) omstændighed er, at både *Royal Horse Artillery* og *95th Rifles* går igen i vor egen tid, nemlig i

form af foreninger af entusiaster, som udklædt i datidens uniformer genopliver "de gode gamle dage" med krigsspil og kan lejes som ekstra krydderi til forskellige festligheder (www.95thrifles.com/hiring.html). Tidstro uniformer kan købes i nyproduktion og kan endog bestilles på internettet!

Nutidig iscenesættelse af en skarpskytte fra 95th Rifles, iført tidstro uniform, som den så ud i 1807. Læg mærke til emblemet foran på chakoten. Foto: 95th Rifles Living History Society.

Mønten

De mange mønter, som er blevet fundet med detektor i Gl. Lejre, spænder over en tidsperiode på næsten 2000 år og inkluderer rigtige rariteter som der for nylig også er skrevet om i dette blad. Til de mindre glamourøse, men alligevel historisk ladede møntfund hører en engelsk *halfpenny*, dateret 1773. Det er ikke usandsynligt, at også den havde i jorden på samme tid som knappen og emblemet i denne beretning. Forsiden af mønten viser et portræt af George III, som stadig var konge af England i tiden for krigen på Sjælland. Det indebærer interessant nok, at krig ikke var den eneste blodrelaterede sammen-

hæng mellem England og Danmark i 1807. George III's søster Caroline Mathilde var nemlig mor til Danmarks daværende regent, kronprins Frederik (sidenhen kong Frederik VI). Om det beroede på blodsband eller andet skal være usagt, men der råder ingen tvivl om, at kong George III var modstander af det angreb på Danmark som hans ministre iscenesatte. Det kan i øvrigt tilføjes, at der var delte meninger i England om krigen i Danmark, og på flere parlamentsmøder udtryktes der stærk kritik af den måde, hvorpå krigen førtes. Som et udtryk herfor kan man se det faktum, at indsatsen på Sjælland trods den militære succes ikke belønnedes med nogen

medalje - til forskel fra andre engelske felttog under Napoleonskrigen.

Foruden på grund af den nævnte forbindelse mellem det engelske og det danske kongehus er den uanselige kobbermønt interessant på sin egen måde. Den vejer nemlig knap 8 gram, selvom den burde havde vejlet mindst 9,2 gram ifølge dagældende møntforordning. Af den grund kan man få mistanke om, at der er tale om en forfalskning. Sådanne falskmønter blev lavet i stor stil i George III's regeringsperiode. Der er lavet beregninger, som tyder på, at mindst hver anden cirkulerende *halfpenny* var forfalsket i slutningen af 1700-tallet. (På den tid var der udviklet raffinerede metoder til at infiltrere markedet med falske mønter i store mængder. Falskmøntnerne solgte dem til grossister, som solgte dem videre til mindre nøjeregende forretningsfolk og arbejdsgivere, som brugte dem som vekselpenge og lønninger i deres handel og lønudbetalinger). Den

Medtaget engelsk halfpenny tabt på engene ved Ny Kongsgård i Gl. Lejre. Sandsynligvis en forfalskning fra slutningen af 1700-tallet. Foto: Tobias Bondesson.

omstændighed, at mønten ser slidt ud, modsiger på ingen måde, at der er tale om en forfalskning, tværtimod. De blev produceret på en måde, så de ikke så for nye ud, for at give dem et mere troværdigt udseende. Til bedrageriet hørte også, at man baguddaterede falske mønter og forsynede dem med et årstal, som passede til graden af "slidtage". I stedet for at være fra 1773 kan vores *halfpenny* således meget vel være blevet præget langt senere, omkring det tidspunkt, da englænderne invaderede Sjælland.

Portræt af den engelske kong George III, morbror til Frederik VI af Danmark, afbildet på et velbevaret eksemplar af samme type mønt som den, der blev fundet på engen ved Ny Kongsgård. Foto: Amrcoins

Epilog

De danske prøvelser var ikke overstået med tabet af landværnet og skibsflåden. Kronprins Frederik blev tvunget til at opgive neutralitetspolitikken, og Danmark gik i krig på Napoleons side, mistede Norge til Sverige og blev erklæret statsbankerot. For den senere hertug af Wellington var slaget på Sjælland derimod en fuldtæffer, ikke mindst for hans karriere. Det fremgår med al ønskelig tydelighed af det navn, som han gav sin favorithest, den, som både bar ham til sejr over Napoleon ved Waterloo og senere til nummer 10 Downing Street som engelsk premierminister – den hest hed Copenhagen!

Litteratur

Anonym ("by an officer employed in the expedition"): *Narrative of the expedition to the Baltic: with an account of the siege and capitulation of Copenhagen; including the surrender of the Danish fleet.* London 1808.

Bondesson, Lennart & Bondesson, Tobias: En "knappologisk" kommentar med skånska an-

knytningar till Englands terrorbombning av Köpenhamn 1807. Ale 2011.

Blom, H. J.: *Krigstildragelserne i Sjælland 1807.* København 1845.

Haythornthwaite, Philip: *British Rifleman 1797 – 1815.* Oxford 2002.

Hedegaard, E. O. A.: *Krigen på Sjælland 1807.* Helsingør 1970.

Munch-Petersen, Thomas: *København I flamer. Hvordan England bombarderede København og ranede den danske flåde i 1807.* København 2007.

Olesen, Tommy & Bondesson, Tobias: *Møntfund i Gl. Lejre.* Lethrica, April 2011.

Swabey, William: *En engelsk artilleri-officers dagbogsoptegnelser fra Kjøbenhavns belejring 1807.* Kbh. 1919.

The naval chronicle for 1807: containing a general and biographical history of the Royal Navy of the United Kingdom with a variety of original papers on nautical subjects. Vol 18. London 1807.

Flere referencer:
t.bondesson@gmail.com.

VANDMØLLER I LEJRE

Af Karl Frandsen

På grund af de mange vandløb, der løber gennem Lejre, har der i tidens løb været anlagt mange vandmøller.

Her skal omtales:

2 møller i Ledreborg å, nemlig Hule Mølle og Delinge Mølle, som i mange år har været tilknyttet Ledreborg (Lejregaard)

Lejre Mølle, som forsynes af vand fra Snogekilden tæt på Gl Lejre.

Langvad Mølle og Adsers Mølle, som får vand fra Langvad å

Kornerup store Mølle og Kornerup lille Mølle, som får vand fra Kornerup å, og som ligger i hver sin ende af Kornerup Sø.

Der har sikkert været mange flere mindre møller eller skvatmøller, som vi ikke ved så meget om, bl.a. er der på Gevninge å lidt nord for Gl. Lejre nævnt Lune mølle.

Hule Mølle

Det ældste vi ved om Hule Mølle er, at den tilhører

Roskilde Domkapitel, men i 1660 – erne overgår den til Finkerne på Lejregaard, først Johannes Finke og derefter Thomas Finke. Der har altid hørt en del jord til møllen, 6 tdr. og 7 skp. Hartkorn, så man skulle altså ikke leve af møllen alene. Blandt andet hører der en del jord i Tokkerup til møllen.

I 1683 hedder mølleren Anders Olufsen, og han giver 40 skp. mel og 2 pund (8 tønder) byg.

Der var da 2 overfalds kværne og længere nede en stampemølle, så der var reelt 2 møller. Der var rigeligt med vand fra alle kilderne i ådalen.

Den næste møller er Hans Jensen, der tager over i 1706, og dernæst i 1733 Hans Larsen, som er ridefoged til Sonnerupgaard og Skullerupholm. Nu skal der årligt betales 8 tdr. mel, 8 tdr. byg, 1 lam, 1 gås og 4 kapuner i fæsteafgift. Desuden var mølleren fri for hoveri.

Da møllen på det tidspunkt var meget forfalden, genopbyggedes den med godsets hjælp. Såvel stuehus som længer og møllehus er nu nye.

Hans Larsen får dog ikke megen glæde af de nye bygninger, idet Claus Hansen overtager såvel

Hule Mølle

mølle som jord i fæste allerede i 1738. Han er der i 40 år, hvorefter en svigersøn Johan Riis Møller tager over.

I 1810 tager Hans Jørgen Jensen over og efter ham hans søn Hans Chr. Hansen i 1845.

Hans Chr. Hansen var en driftig mand. Han nyopførte bygningerne fra 1730, så de fik det udseende, de har i dag. Han indrettede stort gryn-mølleri og kørte til København og handlede, opsatte en skallekværn i kælderen ved boligen og en mindre skallekværn i den lille mølle.

Endvidere oprettede han Hule Bageri. Bageriet brændte i 1890-erne og blev flyttet hen i nærheden af banen. Der var dog hele tiden professionelle bagere, der styrede bageriet.

Efter ham fortsatte sønnen Hans Chr. Jensen med såvel mølle som bageri indtil 1917. Gryn-møllen var nærmest ophørt, men under 1. verdenskrig blev der brug for mølleriet igen, så der var fuldt tryk på alle

kværnene. På det tidspunkt blev bageriet flyttet til Lejre stationsby, hvor det ligger endnu. I 1917 overtager Jørgen Jørgensen møllen, og i 1923 overdrages fæstet til hans svoger Aksel Frandsen, der driver møllen til 1933, hvor Thorvald Petersen tager over. Da Københavns Vandforsyning begynder at pumpe vand op fra ådalen i 1930-erne, forsvinder vandet til møllerne. Mølleriet er derfor nærmest ophørt, og det er jorden, fæsterne lever af. Hule Mølle ejes stadigvæk af Ledreborg.

Dellinge Mølle.

Dellinge Mølles historie ligner Hule Mølles. Den tilknyttede Ledreborg i 1600 tallet.

Som for Hule Mølles vedkommende skal møllerne og driftsbygningerne vedligeholdes af fæsterne. Til gengæld kan de hente tømmer til vedligeholdelsen i godsets skove.

I 1680 hedder mølleren Thomas Møller. Han giver 80 skp. mel om året i fæste, og der er på det

tidspunkt en melkværn og en maltkværn. Der var rigeligt med vand, da møllen blev forsynet fra 30 kilder. Der hørte til møllen 36 tdr. land.

I 1708 hedder den nye møller Jørgen Friderichsen. Han synes at have haft gode dage, da der ved hans død i 1721 var en anelig formue ved skiftet. På det tidspunkt var det en firelænget gård. Møllehuset og stuehuset var i god stand. Af de tre udlænger var den ene længe mindre god. Der var på møllen en møllersvend, en tjenestepige, en tjenstedreng og en tærskemand. Der var 2 vandrender til møllehullet.

Efterfølgende hedder møllerne Hans Martinsen og Claus Høfding, der var møller indtil sin død i 1780. Han betaler 16 tøn-der mel årligt til godset i fæste.

At være møller på de 2 møller var et godt hverv, og de nød betydelig anseelse i området. De var fritaget for hoveri ligesom deres sønner ikke var stavnsbundne.

Dellinge Mølle

Ud over jorden ved møllen fæstedes en del jord i Allerslev og en gård i Højby, så det var en god tjans at være møller på Dellinge Mølle.

Efter Claus Høfding blev godsets gartner Gotlob Gørlt møller. Han havde som gartner på godset set, at det var en god tjans at være møller på Dellinge Mølle.

Han gav for møllen, jorden i Allerslev og gården i Højby i 1780, 22 Rdl, og 4 tdr. rug, 10 tdr. byg og 3 tdr. havre i fæste. Men så skulle han også vedligeholde alle bygningerne. Desuden var han fritaget for at betale indfæstning, og hans tjenestefolk var fritaget for soldatertjeneste.

Næste møller er fra 1798 Anders Hansen, men under en storm i 1810 får han en nedstyrtet gren i hovedet og bliver slået ihjel.

Næste møller er Peter Andreassen fra 1812, og i 1836 overtager svigersønnen Niels Nielsen møllen. Han bliver der til 1857, hvor Ole Olsen fra Søndergård i Allerslev bliver møller indtil 1870. Derefter er Peder Andersen fra Højby møller indtil 1896. Peder Andersen byggede helt nyt mølleværk i 1883. I det hele taget er de forskellige møllere i 1800 – tallet optagne af at forbedre bygningerne, således at stuehuset er den eneste bygning, der er tilbage af

de gamle bygninger fra 1700 – tallet.

At de har råd til at bygge nyt vidner også om, at det har været en rimelig god forretning at være møller her.

Kunderne kom fra Allerslev, Tokkerup og Ledreborg.

Efter Ole Olsen er hans broder Chr. Olsen møller og derefter hans søn Carl Olsen fra 1907 og derefter Carl Olsens søn Holger Olsen fra 1941, så de sidste mange år var forpagtningen gået fra far til søn. Ligesom ved Hule Mølle blev mølleriet opgivet, da Københavns Vandforsyning udtørrede kilderne, der gav vand til møllen, så i 1953 stoppede møllen. En overgang var der brødsalg på møllen, men brødet blev bagt på Hule Mølle.

Dellinge Mølle er i dag i privat eje.

Det er kendetegnende for begge møller, at det har været en god forretning at være møller på de to møller.

Adsers Mølle.

Adsers Mølle adskiller sig fra de to andre ved, at den de sidste 300 år har været i selveje. Før midten af 1600 – tallet har den dog tilhørt Hellig Tre Kongers kapel i Roskilde. I årene efter svenskekrigene i 1658 – 60 var møllen i en meget dårlig stand, og der var ikke penge til at forbedre den. Ifølge den 1.

matrikulering her i landet fra 1662 – 1664 var Adsers Mølle skyldsat til 6 pund mel, Hule Mølle til 4 pund mel og Dellinge mølle til 2 pund byg og 2 pund mel. Så den må have været bedre end de 2 andre, sandsynligvis fordi den havde mere konstant vand året igennem. Den får vand fra Langvad å.

Adsers Mølle har oprindeligt heddet Adserup Mølle. Navnet stammer fra landsbyen Adserup, som lå tæt ved, hvor jernbanen er nu, altså ved siden af Møllen. Adserup bestod ud over møllen af 2 gårde og nogle huse. Ved anlæggelsen af alléen i 1760-erne blev de to gårde flyttet ud til alléen – det er de to gårde,

Adsers Mølle

der ligger nærmest på Blæsenborg. Noget af jorden blev dog tillagt møllen. I modsætning til møllen var jorden dog fæstejord.

Den først kendte møller hed Jørgen Hansen. Det var i 1662, hvor han blev dømt til at betale de 10 rigsdaler, han skyldte i skatter.

Dernæst er mølleren Christen Glob der dog ret snart solgte til Søren Andersen i 1688. På det tidspunkt betegnes møllen stadigvæk som i ringe tilstand. Der har muligvis også til tider været for lidt vand, for i 1700 blev der indrettet en hestemølle ved siden af vandmøllen.

Derefter har møllen haft skiftende ejere. I 1734 er

det Lars Meisler, der køber møllen for 1000 Rigsdaler. Summen viser, at møllen nu må være i god stand. Lars Meisler havde møllen til sin død i 1777 – 105 år gammel. På det tidspunkt er der en beskrivelse af møllen. Den østre længe var stuehuset på 12 fag, de 8 fag gik til boligen og de 4 fag til møllehuset. Der var her 2 vandkværne og et helt nyt sigteværk. I forlængelse af stuelængen var der hestemøllen på 5 fag. Den søndre længe eller portlængen var på 10 fag. Her var der lo, lade, hestestald, skærelø og vognport. Den vestre længe var kun på 4 fag,

hvor der var tørve – og færehus. Den nordre længe på 10 fag var indrettet til kostald, lo og lade. Desuden hørte der til møllen et hus på 4 fag, der var aftægsthus.

I 1780-erne skiftede møllen ejer igen. Det var Albrecht Brechvoldt der var ud af en kendt midtsjællandsk møllerslægt. Han efterfølges af sin søn Peter Christian Brechvoldt i 1816. Med værdien af aftægt til faderen giver han 14800 rigsdaler for møllen. Det var en pris, som møllen slet ikke kunne kaste af sig. I øvrigt skete handelen samtidig med statsbankerotten.

På det tidspunkt var man begyndt at grave grus på arealerne ved møllen. De fleste arealer, der blev gravet grus på, tilhørte dog Ledreborg.

Da Peter Brechvoldt døde i 1820 giftede enken sig med Jørgen Henrik Dyrlund, der drev møllen indtil 1865, hvor den blev overdraget til svigersønnen Bengt Sjøberg. På det tidspunkt ansattes møllen til 8000 rigsdaler, der var en mere realistisk pris end den

foregående.

Sjøberg startede et bageri i forbindelse med møllen. Brødvognen kørte til Rørup, Højby, Allerslev, Lejre, Glim, Kornerup og Kattinge. Bent Sjøberg døde i 1875, og enken solgte møllen i 1880-erne til Peter Petersen, der blev på Aders Mølle i 45 år, inden han solgte til Alfred Olsen i 1918. Alfred Olsen nedlagde bageriet i 1923.

Under 1. verdenskrig 1914 – 1918 leverede en turbine strøm til husene i Åvang, ligesom der leveredes strøm til sten – og grusharperne i grusgraven.

Mølleværket ophørte omkring 1920. Næste ejer var Alfred Olsens søn Ole Olsen. Grusgraven fungerede langt op i nyere tid. Nu er den imidlertid opført.

Langvad Mølle

Langvad Mølle og Aders Mølle har eksisteret i næsten 1000 år. I 1177 nævnes det, at Absalon sælger 2 møller og 1 gård i Glim sogn til Vor Frue Kloster i

Roskilde. De 2 møller er Aders Mølle og Langvad Mølle, der begge forsynes fra Langvad å. Dog er det en Møllebæk i Langvad, der løber ud i Langvad å.

Klosteret bytter senere Langvad Mølle med Bistrup Gods, og møllen følger derfor med til Københavns Magistrat i 1660, da kongen skænker Bistrup Gods til København.

Gården og møllen ligger ved Møllebækken, der er grænse mellem Gøderup og Glim ejerlav.

I 1660 var der ingen møller på Langvad Mølle, idet mølleren var gået fra møllen uden at få noget med sig. Møllen var fuldstændig ødelagt under svenskekrigene, som udmarvede hele egnen omkring Roskilde.

Det kostede 273 rigsdaler at sætte møllen i nogenlunde stand igen.

I 1661 nævnes møller Peder Espensen. Han skulle betale 3 pund mel i landgilde til Bistrup, men på grund af tiderne blev han fritaget for dette de første 4 år.

I 1682 hedder mølleren Søren Jensen. Han betaler i 1688 8 tønder mel om året i landgilde.

I 1707 hedder mølleren Hans Madsen. På det tidspunkt er der godt 4 tønder hartkorn til møllen. Han efterfølges af sin søn Lennart Hansen i 1729. Han giver 4 tønder og 1 skæppe mel og 1 tønde og 1 skæppe byg i landgilde.

I de følgende år er følgende ejere:

1767 Christen Enevoldsen. 1787 Niels Sørensen, der har den til 1803, hvor hans søn Søren Nielsen overtager møllen. På det tidspunkt er der ud over familien en møllersvend, 2 tjenestekarle og en tjenestepige. Der hører stadigvæk godt 4 tønder hartkorn til møllegården.

Søren Nielsen er der til 1842, hvor enken kører den videre, indtil sønnen Peder Sørensen overtager møllen. Der er nu 2 møllersvende, 2 tjenestekarle og 2 tjenestepiger, altså et ret stort folkehold. Ud over det tilhørende jord forpagtes der jord i omegnen. Der hører ca. 30 tønder land til møllen, så det

Langvad Mølle ca. 1939

store folkehold må være beskæftiget ved mølleriet.

Det må have været en ret god forretning at være møller, da folkeholdet er ret stort.

Senere kommer 1855 Rasmus Christensen og i 1880 Hans Petersen. I 1900 er der ifølge folketællingen ikke møllersvende på møllen mere, og folkeholdet er også indskrænket.

Møllen kører ikke mere. På gårdene i omegnen installeres der motorer til at trække egen kværn, og købmanden i Gøderup får også mølleri.

Men frem til 1900 har det været en givtig forretning at være møller på Langvad Mølle.

I slutningen af 1880-erne

blev der udstykket jord fra møllen til beboelse,

Hans Petersen opfører sidst i 1890-erne en vindmølle til supplerende af vandmøllen, men river den ned omkring 1930.

Hans Petersen har møllen indtil 1934, og på det tidspunkt har møllen været ude af drift i flere år. Møllen bliver revet fuldstændig ned i 1946.

Det gamle møllehjul, der var af egetræ, blev solgt til en billedskærer Tirsland, der boede på Gøderup Gl. skole.

De 2 Kornerupmøller og Lejre Mølle må vente til næste nummer.

BOGNÆS

Af Viggo Nielsen og Niels-Chr. Clemmensen

Den 22. april 2011 var der i Felix foredragsaften i Lejre historisk Forening. Denne artikels to forfattere forelagde teknikken i – og resultater af – en ny form for opmåling af terrænoverflader ved laser-skanning. Ved denne metode opnås en hidtil ukendt nøjagtighed ved opmålingen af jordoverfladen, hvad angår både udstrækning og højdeforhold. Højdevariationer på få centimeter vil kunne afspejle sig. Det skyldes det tætte stråleudkast også i bevoksede områder. Metodens udvikling, først i USA, har naturligvis haft praktiske formål, herunder tekniske og militære. Men samtidig har det også her i landet vist sig, at den ikke mindst i de ældre skove, hvor jorden mange steder endnu ikke har været genstand for en intensiv bearbejdning, muliggør iagttagelser og nøje stedfæstelse af arkæologisk-topografiske elementer. Mange af dem har ikke før været set eller registreret.

Opmålingsresultatet, de såkaldte reliefkort, er i sig selv blevet et vigtigt forskningsmedie.

Det gælder bl.a. for de tidligere dyrkningsspor i form af højryggede agre, men da især de mange spor af oldtidsagre, hvor terrænet har henligget udyrket – skovdækket – siden en dyrkning gennem bronze- eller ældre jernalder blev opgivet for et par tusind år siden. Oldtidsagrene er grupper af markfelter, ofte tilnærmet rektangulære, der har været omgivet af ganske lave ca. 5 m brede skelvolde,

eller på skrånende terræn af kanter, terrassekanter, af samme bredde, og de kan optræde med nogle få felter eller over sammenhængende arealer på omkring 100 ha.

Under foredraget viste billeder fra en række lokaliteter, og tilhørerne fik lejlighed til at se forholdene på de steder, de måtte ønske. Et af ønskerne gjaldt Bognæs i Herslev sogn. Her viste sig to grupper af oldtidsagre, som foredragsholderne ikke tidligere havde været opmærksomme

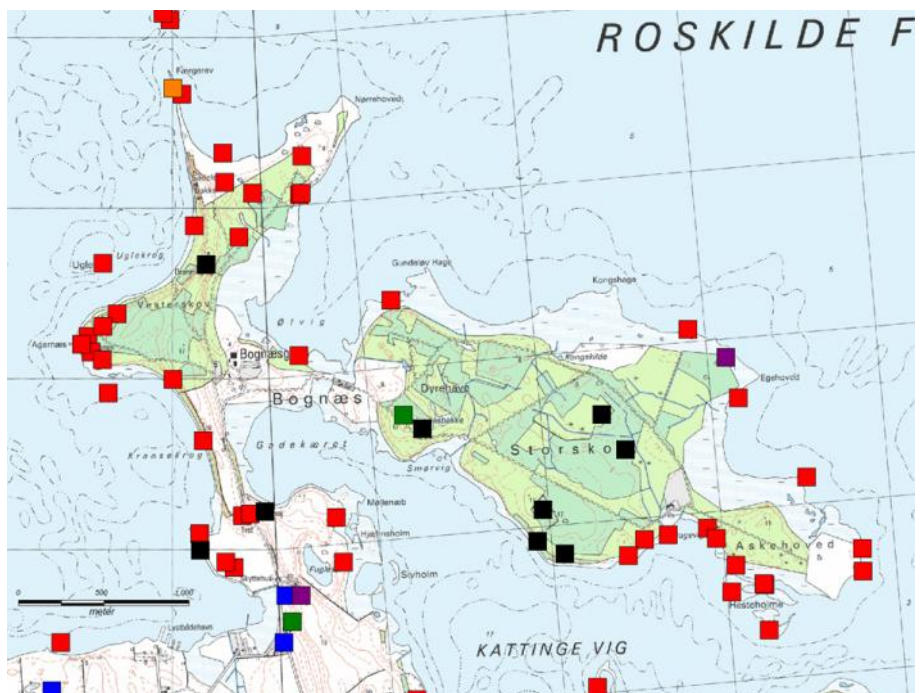

Fig. 1 Bognæs med indtegnede punkter fra Kulturarvsstyrelsens database Fund og Fortidsminder.

Fig. 2 Den sydlige del af Bognæs på matrikelkortet fra 1806.

på, heller ikke under deres gennemgang af reliefkortet over Sjælland i forbindelse med færdiggørelsen af publikationen "Oldtidsagre i Danmark. Sjælland, Møn og Lolland-Falster" fra 2010, som tidligere har været omtalt i Lethrica. Til gengæld skal der nu i det følgende fortælles lidt mere om Bognæs og oldtidsagrene dér. Det er i høj grad Bognæs, der får den indre del af Roskilde Fjord til at fremtræde med en ganske særlig ynde blandt de danske fjordlandskaber. Som en hånd på et tyndt håndled skyder den sig fra det sjællandske kernelandskab mellem Lejre Å og Kørnerup Å skovklædt frem i fjorden og spalter den i

to, Lejre Vig og Inderfjorden. Håndens fingre udgøres af de mange næs, hove, der, hager og næb med mellemliggende vige, kroge og endog et "Gadekær". Yderbredningen, Inderbredningen, Kattinge Vig og Lejre Vig omgiver Bognæs i de forskellige verdenshjørner, fig. 1. Fra Askehoved i øst syner den monumentalt beliggende bronzealderhøj Masterhøj på den anden side af fjorden og mod syd har man det storslåede syn af Roskilde Domkirke i dens nogenlunde intakte landskabsprofil. Videre mod syd har man på den anden side af Kattinge Vig Bose-rup Skov. I vest er der ikke langt over Lejre Vig til roden af Horns herred.

Bognæs, som omfatter ca. 5 km², kan defineres som det på matrikelkortet fra 1806 selvstændigt matrikulerede areal for eneste-gården "Øegaard". Det havde grænse i syd mod Herslev Ris mellem Kransekrog og Gadekæret ved roden af næsset ved Kongehøj, fig. 2. Det har to hovedelementer, en vestlig i nord-syd og en østlig i øst-vest. Den vestlige del med Vesterskov har som sin rygrad en ås, som er et led i den linie for en vældig istidsflod, der fra Lejre forløb mod nord, og hvis aflejringer og forløb på Bognæs over bl.a. Sadels Bakke afsluttes i Færgerevet. Mod nord fortsætter linien i Nørrerev og videre i Skuldelev Ås i Hornsherred. Overfladejorden i dette parti af Bognæs udgøres overvejende af sandblandet moræneler

Den østlige del med Askehoved, Egehoved og skovene Storskov og Dyrehave udgøres af lave morænebakker med foranliggende marine aflejringer. Den har været adskilt fra den vestlige del ved en tidligere forbindelse mel-

lem Ølvig i nord og Gadekæret i syd. Som en ø i stenalderhavet har den fremtrådt kolossalt fliget. Overfladejorden udgøres i den sydlige del med Storskoven og også østligere ved Dyrehaven af sandblandet moræneler, men er i de nordlige dele mere sandet. Hvor stenalderhavet er nået ind over de lavereliggende partier udgøres overfladen af marine aflejringer, fig. 3.

Bognæs har i historisk tid overvejende været skovdækket. Som det angives af navnet, der er overleveret fra 1370, har næsset sikkert i det væsentlige været præget af en bøgebevoksning.

Videnskabernes Selskabs kort fra 1768 ligesom matrikelkortet fra 1806 viser også en overvejende skovbevoksning med strandenge langs kysterne, fig. 4. Samtidig angives bebyggelsen, nemlig et "skovhus" i øst ved bunden af Kragevig, hvor det stadig ligger, og i vest nord for "Gadekæret" gården Øgård med sit tiliggende. Dette sidste har

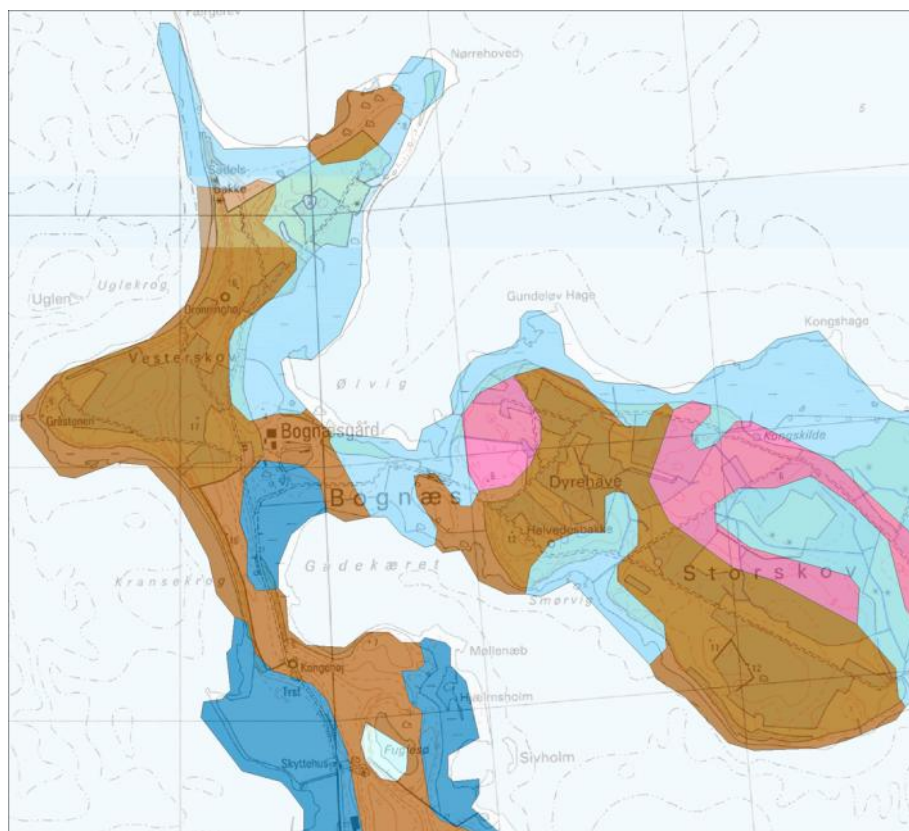

Fig. 3 Jordbundskort. Brun farve angiver moræneler.

ikke været så ringe endda. I landmålingsmatriklen fra 1682 ansættes gården til 6,92 tdr. hartkorn på et dyrket areal af 23,4 tdr. land (ca. 12 ha). Gårdens eksistens i middelalderen ses også af, at en Hemming af "Bokene" i 1475 på Sjællands Landsting optræder som nævning og har dermed sandsynligvis været selvejer. På et tidspunkt er gården kommet under kronen. Den blev i alt fald afhændet af kongen til København i 1661, men kom ad omveje tilbage til kongen, der i 1730 overdrog den til Chr. Ludwig von Plessen, hvorefter den ind-

gik i Lindholm gods, indtil den i sen tid afhændedes til en privat køber.

Christian Tobiassen beretter med udgangspunkt i Herslev sogns kirkebog i Historisk Samfunds Aarbog (1914, s. 130), om den tidligere Øgård, der lå på en høj pynt nordvest for Kongehøj, og som omfattede syv længer, store og små, og hvoraf spor havde kunnet ses i hans tid, at den brændte i 1701. Derefter flyttedes den mod nord til det sted, hvor der på 1806-kortet er angivet "Gaards og Hauge Plads". I mellemtiden – i 1783 –

Fig.4. Bognæs på Videnskabernes Selskabs kort fra 1768.

var den brændt igen og genopførtes først i 1816 på den nuværende plads for Bognæsgården. Den har også været genstand for brande i tiden derpå, således to i 1962.

Det kan altså antages, at der gennem middelalderen på Bognæs har været landbrug, der dyrkningsmæssigt har været knyttet til morænejorden på næssets sydlige og centrale del, men som samtidig har haft store muligheder for kvægdrift og oldendrift. Hvor langt tilbage i tiden, det har eksisteret, er uklart. Det står derimod fast, at Bognæs i perioder af forhistorisk tid har været et egnet sted at

slå sig ned.

Fra jægerstenalderen, årtusinderne op mod 4000 f.Kr., er der konstateret godt 30 bopladser fra Ertebøllekulturen langs næssets kyster. De ses bl.a. som små køkkenmøddinger, der viser, at man dengang har haft den maritime føde som et helt afgørende eksistensgrundlag. Som det kan ses på kortet, fig. 1, ligger de tæt. I nogle tilfælde er de vanddækkede og altså fra en tid inden den højeste vandstand, der gjorde den østlige del af næsset til en selvstændig ø. Et kraftigt tidevand har været en forudsætning for trivselen af de mange østers, der ses i køkkenmøddingerne helt

ind i bunden af fjorden.

Fra den efterfølgende tid, den yngre stenalder, d.v.s. fra ca. 4000 f.Kr. og et par tusind år frem, er der derimod ingen synlige spor af mennesker, hverken af gravanlæg – periodens storstensgrave – eller markante enkeltfund, og Bognæsarealerne kan på den tid have været udnyttet fra bygderne på det egentlige fastland, hvor bl.a. tidens storstensgrave, dysser og jættestuer, optræder talrigt omkring fjorden.

Det bliver anderledes i bronzealderen. De 5 m høje storhøje, Kongehøj og Dronningehøj, viser med deres monumentale placering i landskabet, hver i sin udkant i syd og nord af åsryggens relativt dyrkbare moræneterræn, at her har stormænd eller storkvinder fået deres sidste hvilested. Højene blev udgravet for henved et par hundrede år siden af ejendommens forpagter, men fundene derfra er på Nationalmuseet og viser, at det er fra den ældre bronzealder, omkring 1400 f.Kr.,

at der må have været en ganske massiv bosættelse og dermed også en landbrugsmæssig udnyttelse af dele af næsset.

Bosættelsen også i den følgende del af bronzealderen bekræftes af andre fund. Fra den sydvestlige del af Dyrehaven, vest for Storskoven, er der, muligvis i en mindre høj, også i gammel tid fundet en urne med bronzegenstande, der viser hen til yngre bronzealder. Også i Kongehøj blev der gjort fund i sekundære grave fra denne tid. Forekomsten af fem mindre og ganske lave høje i Storskoven, de fleste under 1 m i højde, med tværmål 10-12 m og med rester af randstenskæder, tyder også snarest på yngre bronzealder, altså århundrederne op mod jernalderens begyndelse omkring 500 f.Kr. Højene viser i alt fald, at Storskovens areal har været udnyttet i ganske vidt omfang. Derefter er der ikke flere af den slags spor af menneskelig aktivitet i de følgende forhistoriske perioder.

Nu kommer så de hidtil

uobserverede oldtidsagre ind i billedet. Hvor kan de placeres i tidsbilledet og i kultursammenhængene?

Vi må først se på, hvad det egentlig drejer sig om: deres placering, deres omfang, deres former og deres situation i forhold til de allerede kendte fortidsminder.

De to forskelligt strukturerede grupper af oldtidsagre indtager hver sit afgrænsede område på henholdsvis åsryggen med sin udtungning mod vest og i øst morænelandskabet i den sydlige del af Storskoven. For begges vedkommende gælder, at de i det væsentlige har været loka-

liseret ud fra reliefkortene, fig. 5 og 6, men med en efterfølgende rekognoscering. Der vil således kunne være mulighed for supplerende iagttagelser.

Bognæs Vest er nok den vanskeligste agergruppe at afgrænse geografisk, især mod syd hvor åsryggen har været dyrket fra gammel

tid i tilslutning til Øgård eller Bognæsgården. Det må dog påregnes, at dyrkningsområdet har nået ned til Kongehøj og den ved siden af liggende høj, der ses på 1806-kortet, fig. 2. Erkendelsen af agrene kan først opnås med sikkerhed, hvor skoven begynder. I vest er der ikke klare spor af agersystemerne på banken ned mod fjorden. Banken ligger på den anden side af en sænkning, og det er derfor problematisk, i hvilket omfang dyrkningen kan være foregået her. Ad åsryggen mod nord tegner der sig tværgående skellinier op til og med Dronningehøj, der

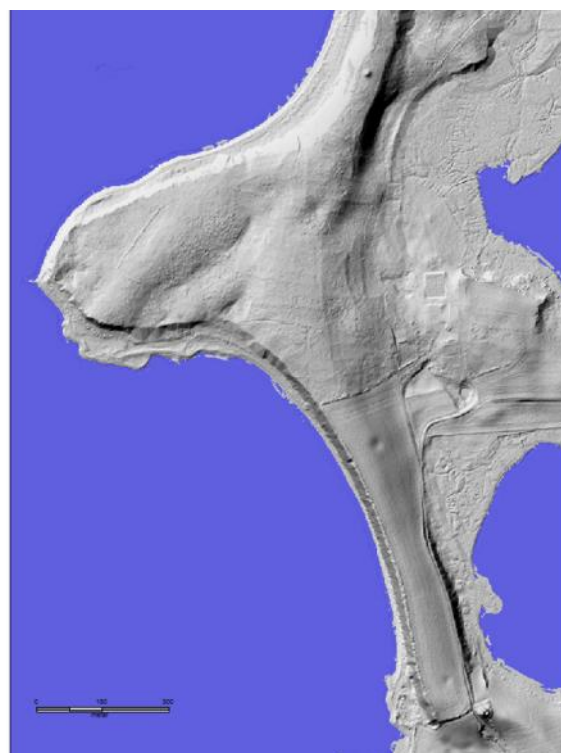

Fig. 5. Reliefkort Bognæs Vestskov

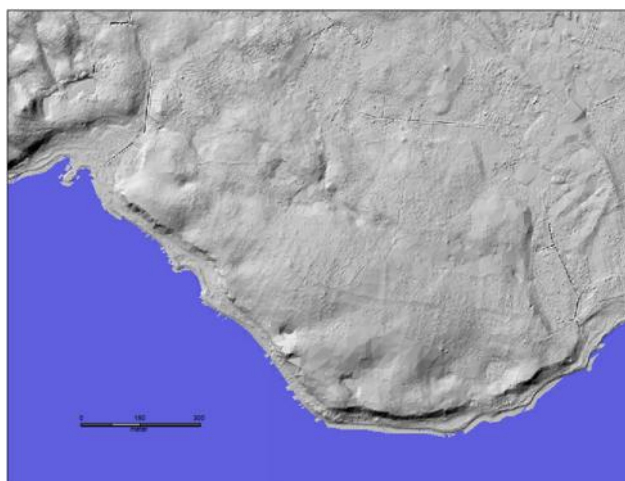

Fig. 6. Reliefkort
Bognæs Storskov

synes at udgøre slutpunktet for dyrkningen her. Mod øst, hvor dyrkningsområderne omkring Bognæsgården befinder sig, og hvor terrænet sænker sig mod Ølvig, kan det ligeledes være svært at afgøre, hvor langt dyrkningsområdet har strakt sig. Dog tegner der sig tydelige skel også på et af de åbne områder uden for skoven nord for Bognæsgård.

De umiddelbart synbare skelvolde og terrassekanter på reliefkortet og i feltet, fig. 7, omfatter et areal på 20,5 ha, medens en inddragelse af det teoretisk sammenhængende og dyrkbare område ned til Kongehøj ville andrage 67 ha.

Formen af de enkelte markfelter ser ud til overalt at have været ret regelmæssigt rektangulære figurer med skævheder

blandt andet betinget af terrænforholdene. Muligvis kan der flere steder ses to relativt ensartede sammenhængende felter.

Agrenes størrelse varierer betydeligt. Som eksempler på størrelsen af de ret sikkert bestemmelige felter kan nævnes blandt de større felter arealer på ca. 4300 m², 3800 m² og 2400 m², medens nogle af de mindre når ned på ca. 1150 m² og 1300 m² for to felter, der kan være opdelinger af et større felt,

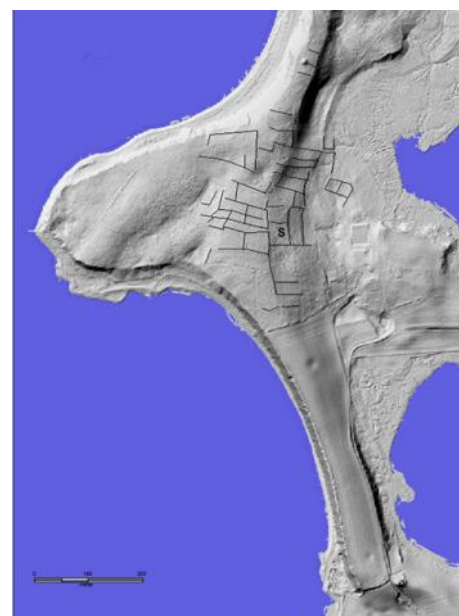

Fig. 7. Reliefkort med angivelse
af oldtidsagersystemet, Bognæs
Vest.

og for en af de mindste i systemet 940 m².

Bortset fra de to storhøje fra bronzealderen, der hver for sig kan markere den territoriale udstrækning, er der ikke inden for området konstateret gravhøje eller andre anlæg. Centralt inden for systemet er der derimod i til-

Fig. 8. Hjørne for to terrassekanter i Bognæs Vest.

Fig. 9. Jordfast sten med skåltegn.

slutning til et hjørne mellem to terrassekanter, fig. 8, en tilsyneladende jordfast blok med mindst to skålformede fordybninger, fig. 9, en kultsten fra bronzevalder, som de ofte ses i tilslutning til oldtidsagersystemerne.

Bognæs Øst i den sydlige del af Storskoven, fig. 6, ser ud til at være koncentreret inden for et område, der i syd og sydvest er afgrænset af kystskrænten og i nord af en lav bred sænkning samt i øst ligeledes af en grøftagtig bane, der stort set når ud til kysten. På den anden side af denne sænkning er tilliggende for det gamle skovhus. Muligvis kan der i arealet nord for sænkningen iagttages rudimentære spor af skelvolde blandt andet op imod de to tidligere nævnte små gravhøje i terrænet. I den sydligste del af terrænet ud mod

kysten har et meget tæt, for laserstrålerne nærmest uigennemtrængeligt grenhang medført, at detaljeringsgraden på reliefkortet ikke muliggør en erkendelse af strukturer.

Ud fra dette har forekomsten, hvor agrene er klarest erkendelige syd for den nævnte lavning, omfattet 24 ha, og medregnet arealet under grenhanget ca. 30 ha.

Nord for den øst-vestgående, brede sænkning har der på moræneterrænet også her kunnet foretages

dyrkninger, men det har hverken ved rekognosceringen eller ud fra reliefkortet været muligt at påvise klare felter. Selve resourceområdet og mulighederne for sporadisk

dyrkning har kunnet foregå over større dele af området.

Agersystemet, fig. 10, er på det relativt jævne terræn mindre let erkendeligt end det i Bognæs Vest, og der synes at tegne sig en forskel mellem agrene i det østlige og vestlige afsnit. I øst ser formerne ud til at udgøres af regelmæssige, rektangulære felter nogenlunde i øst-vest og nord-syd opdelt af en skelvoldsagtig bane, der i øst-vest strækker sig over ca. 750 m. I afsnittet ses også andre baner i øst-vest som afgrænsninger for felter på tværs af dem eller parallelt med dem. I den vestlige del tegner sig et mønster af lange parallelle agre. Et antal af seksten agre ligger ved siden

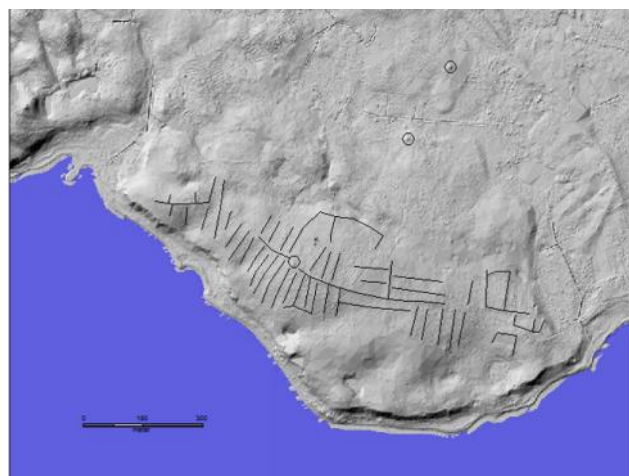

Fig. 10. Reliefkort med angivelse af oldtidsagersystemet, Bognæs Øst.

af hinanden, hvoraf enkelte strækker sig fra den nævnte lavning i nord til kystskrænten i syd. De fleste skæres eller afgrænses af den øst-vest-forløbende bane. Denne gruppe af agre ses ikke at være afgrænsede ved deres afslutninger i nord og syd. De er af forskellig længde og med bredder på 20-30 m. Denne form for felter er i øvrigt ukendt inden for det hidtil sette materiale på Sjælland. En tilnærmelsesvis strukturel parallel kan måske erkendes i et agersystem i Gjorslev Bøgeskov, hvor der i tilslutning til en række bronzealderhøje fra en bestemt linie udgår parallelle, rektangulære felter. Felterne i Gjorslev Bøgeskov er dog i en helt anden størrelsesorden, idet de omfatter marker på hver ca. 1 ha. Systemet Bognæs Øst, som kan fortjene en detaljeret opmåling, står således alene. Felterne er nok smalle, men ikke så smalle, at man kunne antage, at det var de brede skel imellem dem, der blev dyrket. Bognæsagrene kan til en hvis grad parallelliseres

med enkelte forekomster i Jylland, herunder en nu forsvunden på Byrsted Hejde, hvor felterne dog var afgrænsede i deres helhed. Som nævnt er der fordelt i terrænet i Storskov og også lidt vestligere i Dyrehaven enkelte spredte høje, delvis med randsten, hvoraf den i Dyrehaven har afgivet materiale fra yngre bronzealder. Et holdepunkt for en tidsmæssig placering af forekomsten er til en vis grad en skubbekværn inden for systemet, fig. 11, idet denne form for kværn med udgangen af ældre romersk jernalder omkring 300 e.Kr. afløses af drejekværnen.

For de to forekomster med deres relativt begrænsede dyrkningsarealer gælder, at deres reelle ressourceområder må have været særdeles givtige. Strandengene har kunnet tjene til græs-

ning ligesom bevoksningsen. Fuglevildtet må dengang som nu, hvor Bognæs er et af de ornitologiske holdepunkter på Sjælland, have været rigeligt, og de omliggende vande har myldret med fisk.

Hvornår dyrkningen og bosættelsen så hørte op, står her som andre steder usikkert.

Begge de to agersystemer på Bognæs, som de fremtræder nu, kan tilhøre bronzealderen alene, men kan også have eksisteret op i eller måske endda være anlagt i ældre jernalder. Den videre forskning vil formentlig kunne bidrage til, hvornår det markante ophør af dyrkningen i de forskellige egne af landet fandt sted og hvorfor.

Alle kort har copyright Kort & Matrikelstyrelsen

Fig. 11. Skubbekværn. Øverst i billedet anes en skelvold.

PIGE PÅ ÅSTRUP

INTERVIEW MED DAGMAR TRANEBJERG

ved Bent Gottfredsen og Thyra Johannesen

Dagmar omkring konfirmationen

Dagmar og hendes søskende

Dagmar blev født i 1919 i en lokal slægt på Tølløseegnen. Fødenavnet var Madsen. Far var arbejdsmand, og mor gik naturligvis hjemme.

Dagmars mor og hendes søskende gik i skole sammen med Marie Hansen fra Tadre Mølle – den senere Møllemarie.

Dagmars morfar var bager

og møller i Gammel Tølløse.

Han erhvervede før 1912 en del mølleinventar fra Tadre Mølle til Tølløse Mølle. Til gengæld leverede han så sin petroleumsmotor til Tadre Mølle, hvor den tjente til drivkraft, når det kneb med vand.

Dagmar gik i skole i Bukkerup i 6½ år. Hun var glad for sin skole, men efter konfirmationen – hun var på efterårsholdet – var det selvfølgelig slut. Hun skulle nu ud at tjene.

Det var så heldigt, at hun kunne få plads på nabogården i de første 1½ år.

I 1937 så hun, at der blev averteret efter en stuepige på Åstrup Avlsgård.

Dagmar søgte stillingen og fik den med tiltrædelse fra november.

Hun blev ansat af godsforpagterfruen selv, Susanne Olsen.

Dagmars pæne optræden talte til hendes fordel.

Dagmar fik eget værelse – på forlangende – samt naturligvis kosten.

Lønnen var god, 60 kr månedlig. Det var 25 kr mere end i hendes sidste plads på en gård og væsentligt mere, end en voksen karl fik.

Det var fint at være stuepige.

Påklædningen, sort kjole og hvidt forklæde, skulle hun selv sørge for.

Tadre Mølle med petroleumsmotor

Aastrup Avlsgård

Dagmar fik ikke megen instruktion af fruén, der "var lidt stiv i det".

Hun måtte selv, med hjælp fra husjomfruén, finde ud af sine arbejdsopgaver.

Dagmar behøvede ikke at stå så tidligt op, da hendes første opgave var at bringe den færdige bakke med morgenmad til godsforpagteren.

Derefter skulle der dækkes bord, serveres, ryddes af, vaskes op og gøres rent.

Der skulle også pudses sølvtøj og deltages i storvasken med efterfølgende strygning i strygestuen.

Godsforpagterens hvide skjorter skulle være nystrøgne.

Arbejdstiden var i princip pet lang. Dagmar havde fri - halvt eller helt - hver anden søndag.

Hvis der ikke var nogen opgaver, kunne hun dog godt af og til snakke sig til en fri-

aften.

Til tider kunne det - med tilladelse - sammen med en anden af husets piger blive til en spadseretur ad den nu desværre nedlagte sti til Soderup og over Tadre Mølle hjem.

Andre gange kunne det blive til en cykeltur. Dagmar havde altid cykel.

Nogle gange cyklede hun hjem på besøg hos forældrene, men til deres fortrydelse ikke særlig tit.

Hun havde det simpelthen for godt på Åstrup, idet forholdet mellem personalet var rigtig fint, og så var der jo heller ikke nogen steder at tage hen.

Dagmar betegner Åstrup Avlsgård som et dejligt og hyggeligt sted, et lille samfund der hvilede i sig selv. Det blev til varige venskaber, og "der var også så smukt".

Godsforpagter Olsen var rar. "Han holdt hånden over

mig", også dengang, da Dagmar kom til at lave røg i stuen ved en optænding.

Godsforpagterfruén var finere på den og dertil nærig.

Der måtte ikke tændes op på værelserne før om aftenen.

Juledag havde de dog gjort det alligevel, tilskyndet af husjomfruén. Det medførte en fæl skæld ud, da fruén opdagede det, indtil husets søn sagde. "Jamen mor dog!"

I "Huset" var der foruden Dagmar husjomfruén, som var lederen. Dertil kom kokkepigen, køkkenpigen og barnepigen samt den kombinerede kusk og gartner.

Folkene under forkarlen bestod af 10 til 12 unge mennesker.

Der herskede en streng opdeling i klasser.

Herskabet spiste for sig selv, husets personale for sig selv og folkene for sig selv i folkestuen.

Herskabet og husets personale fik den samme kost, men der blev pyntet en del på herskabets. Folkenes kost var enklere.

Dagmar vaskede op efter herskabet og husets personale, mens køkkenpigen vaskede op efter folkene. Dette foregik hvert sit sted. Fruen vaskede dog selv krystalglassene af.

Gik der noget i stykker, blev det trukket fra Dagmars løn.

Engang kom Dagmar for skade at slå en lille kande i stykker. For ikke også at få skæld ud, købte hun en ny i Tølløse. Fruen undrede sig siden over, hvor den fine kande var kommet fra? Den gamle havde kun været af anden sortering!

På Dagmars fødselsdag samledes alle ansatte i folkestuen for at fejre den. Det blev påtalt af fru.

Husets personale måtte ikke blande sig med folkene!

Avlsgården var næsten selvforsynende.

Der var en meget stor besætning af kreaturer, 10 – 12 spand heste til driften, lidt svin, høns og kyllinger. Man slagtede selv.

Kartofler havde man selvfølgelig. Gartneren stod for en meget stor, fin og velforsynet køkkenhave.

Dette satte sit præg på kosten, der var god men ensformig.

Der slagtedes mange spædekælve, så kalv var almindeligt selv til frikadeller.

Med mellemrum blev der serveret svin og kylling, og om torsdagen stod den på islandske spegesild med kartofler og løgsovs. Det var en populær afveksling. Der serveredes altid to retter, gerne en forret, fx kærnemælkssuppe. Til tider var der dessert.

Frokosten bestod af solide stykker smørrebrød ”men ikke overbelagte” med rullepølse og spegepølse. Til folkene var der seks stykker.

I weekenden rørte kokkepigen majonæse og lavede salat, bl. a. af rester. Det var et højdepunkt.

Der serveredes kaffe morgen, formiddag og aften. Om eftermiddagen servere-

”Stuepigen Dagmar”

redes te. Mellemmåltider fandtes ikke.

Kager bagte man selv, mens brød blev købt på brødvognen fra Fristrup Mølle.

Godsforpagter Olsen var medlem af ”12-mands Foreningen” - det store hartkorns forening.

Medlemmerne mødtes på skift hos de 12 medlemmer. I møderne, der startede med en bedre middag, deltog kun mændene samt stedets frue.

Her serverede Dagmar. Efterfølgende trak herrerne sig tilbage til kaffe og whist, og Dagmar serverede igen.

Klosteret var en helt lukket verden, som man ikke havde kontakt med.

Stiftsforvalter Funder – en rar mand – spillede kort

med godsforpagteren.

Desuden deltog han i et årligt bygningssyn, hvor der påvistes, hvad der skulle repareres, men der skete ikke noget. Det var kendt, at godset fattedes penge.

Klostrets damer – priorinden og konventualinderne – kom på ugentligt besøg hos godsforvalterens for at spille bridge.

Her serverede Dagmar igen, og nu skulle der passes på, også på rækkefølgen. Priorinden kom naturligvis først.

Personalet talte ikke med konventualinderne. De var jo fine, selv om nogle af dem var fattige.

Til gengæld talte de meget om dem. Der var sladder, rygter og snak, navnlig om konventualindernes indbyrdes forhold. Alle vidste, at de lå i evig strid med hinanden – og så havde de tjener, bil og chauffør. Dertil kom, at godsforpagteren af og til spad-

Aastrup

Kloster

Dagmars fine
anbefaling

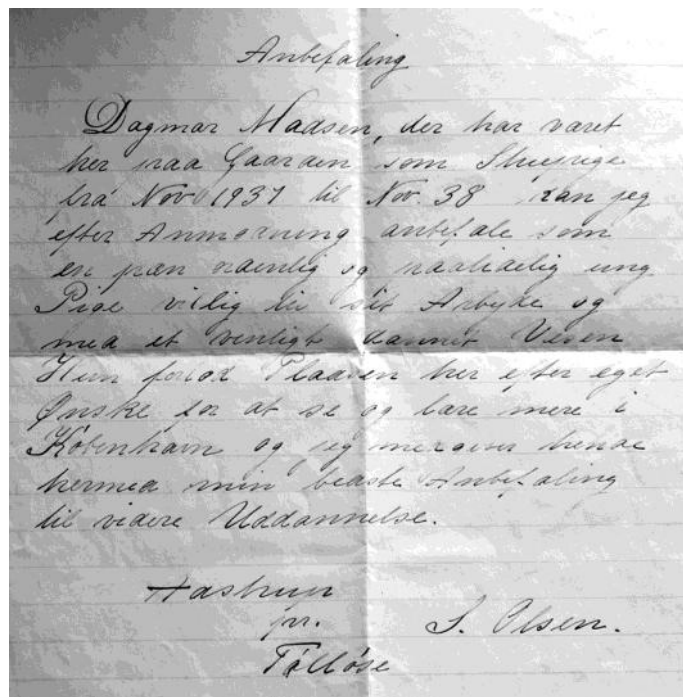
serede tur i parken med en af dem, til fruens fortrydelse. Jo, der var nok at snakke om.

En eneste gang satte Dagmar sine ben på klosteret, idet hun besøgte en veninde, der var pige her.

Efter et år sagde Dagmar op og fik en fin anbefaling, der var med til at give hende adgang til gode pladser, bl. a. i København.

Den store by var dog ikke sagen. Hun følte sig nærmest spærret inde og vendte tilbage til landet.

Siden fulgte ægteskab med en gårdmandssøn. ”Jeg brød ind i en anden klasse”. Det gik nu godt med den nye familie, men Dagmar havde jo også lært at opføre sig pænt.

Med tiden kom ægteparret til at drive en 20 tønder land stor frugtplantage med æbler, kirsebær og solbær. Dagmar mindes disse år som en god tid med salg til København og til eksport i jernbanevogne til udlandet og med mange ansatte i plukningstiden.

Dagmar i dag

SAGN OG MYTER FRA LEJREEGNEN

TROLDTØJ, LYGTEMÆND OG KIRKEKLOKKER

Frit gendigtet af Karin Gottfredsen

Det bimler og bamler fra den hvide kirkes klokke i Hvalsø, så det kan høres viden om.

I Grøntved Bakker – helt øvre ved Tølløse – kunne de høres, og her var de gode jætter og trolde ved at gå ud af deres gode skind. De måtte holde hænderne for de store ørelapper, og alligevel masede den modbydelige larm sig på, så det til sidst også bimlede inde i deres stakkels hoveder.

Hvad skulle de dog stille op?

Efter mange og lange rådslagninger tog en af trolde-
dene sagen i egen hånd.

En dag, hvor klokkerne havde larmet i mere end en time, gjorde det så ondt i hoved og ører, at den stakkels trolde tog den største sten, han kunne finde, og ville kaste den efter spektaklet.

I samme øjeblik tav klokkerne.

Ill. Poul Holst Jespersen

Men det holdt ikke trolde-
den tilbage – han vidste,
det kom igen.

Han kunne ikke se kirken
på så lang afstand – trolde-
er ret nærsynede – men
han mente sagtens at kun-

ne huske, hvorfra lyden
kom. Han kastede stenen
af alle kræfter – men det
gik helt galt. Stenen lande-
de et godt stykke fra må-
let.

De stakler i Grøntved Bakker måtte til stadighed af finde sig med kirkeklokkelarm.

Nu er det sådan, at det altid er troldene, der skal tage æren af at udtænke kloge tanker.

I dette tilfælde var det nu slet ikke en trold, der kastede stenen mod kirken i Hvalsø.

Hvor der er trolde, er der selvfølgelig også troldkællinger.

Mens troldene bare ævlede og kævlede og ikke kunne blive enige om, hvordan de skulle løse kirkeklokkeproblemet, tog den største af kællingerne sit gode, solide strømpebånd, lagde stenen heri og slyngede den i den retning, hun mente

lyden plejede at komme fra.

Desværre var hun lige så småt seende som den øvrige flok, og stenen landede derfor, hvor den ligger i dag.

Resultatet blev altså det samme: Kæmpestenen ligger på Ørnevej, og Hvalsø Kirkes klokker ringer stadig.

Noget uforklarligt er der dog ved stenen. For over hundrede år siden skete der sære ting på stedet.

Man kunne ofte i mørke aftener se stenen løfte sig, og et skarpt lys viste sig under den. Her dansede et mylder af små lysende væsner rundt. Det varede kun ganske kort – så var lygtemændene

borte, stenen på plads, og alt virkede igen normalt.

Dengang lå stenen frit på marken med langt til menneskeboliger. I dag er menneskene rykket meget tæt på, og det bryder de underjordiske sig ikke om.

Derfor skal man nok ikke forvente at få lygtemænd at se – men man ved aldrig – det er måske værd at forsøge, hvis man tør.

Fakta: Stenen er i virkeligheden en meget stor overligger i et jættestuekammer.

Der har ligget en dobbelt jættestue, hvis andet kammer har haft en tilsvarende overligger.

Omkring stenen ses nogle af bærestenene. Flere findes under jorden.

For hurtig kommunikation og for at spare jeres foreninger for penge, send venligst jeres mailadresser til:

Lejre: annilejre@email.dk

Hvalsø: ole.theill@knudsen.mail.dk

Bramsnæs: blf.bramснаes@live.dk

TMV: merkurbo@mail.dk

LMF: pdp@nmsmedico.com

Næste deadline for bidrag er 1. marts 2012. Bidrag modtages gerne efter aftale med redaktionsudvalget.

BAYERS BILLEDER

Af Olav Sejerøe

Dellinge Mølle ligger smukt lige op til Ledereborg Park. De nuværende bygninger er fra omkring 1740. Møllegården var oprindeligt firelænget, men i dag er kun to af længerne tilbage.

Bayers billede af Dellinge Mølle er fra 1929. Her fungerer møllen stadig.

På det nye billede er møllehjulet fjernet. Den gamle mølle ligger smukt i landskabet.

HESTEBJERGGAARD - EN UDSILLING OG DENS UDFORDRINGER

Af Hans Jørgen Lyck Larsen

Lejre Museum har hjemme på Hestbjerggård. Selve gårdens historie har ikke tidligere været fortalt på museet. En gruppe frivillige fra museet har rådet bod på det i foråret 2011. I entréen til den gamle stuebygning er der hængt en række plancher op, der fortæller den historie sammen med et par landkort på gulvet.

Når man laver en udstilling, skal man foretage mange valg – hvad skal med og hvad skal ikke med på udstillingen. I forbindelse med Hestbjerggård udstillingen skulle der foretages mange valg blandt de kilder – herunder fotos, der er bevaret om gårdens historie fra 1700-tallet frem til 1950erne. Mere principielt skulle vi også finde ud af, hvad vi egentlig ville fortælle med udstillingen. Når vi havde besluttet os for det, blev det lidt nemmere at sortere i materialet. Endelig skulle vi se på formen, som ud-

Fra gårdsladsen på Hestbjerggård, begyndelsen af 1900-tallet

stillingen skulle have. Vi rådede over en lang række skriftlige kilder fra 1700-tallet og en række fotos fra omkring 1900 og frem til 1950erne, men ingen fysiske genstande bortset fra de bygninger, som rummer museet.

Vi nåede frem til, at udstillingens tema selvfølgelig skulle være at fortælle historien om Hestbjerggård og så gennem den historie at formidle centrale aspekter af historien om det danske landbrugssamfund fra 1700-tallet frem til 1950erne.

Derefter udvalgte vi så kilderne, der skulle kunne

fortælle de to historier, blandt de mange kilder til gårdens historie. De næste problemer blev så dels, om vi skulle lade kilderne stå alene i det sprog, som de var skrevet i, eller om vi skulle bearbejde dem, og dels, hvor meget vi skulle kommentere dem. Vi skulle hele tiden have i baghovedet, at der ikke måtte være for megen tekst. Dels var der ikke megen vægplads, dels kan det være trættende for museumsgæsten stående at skulle læse for lange tekster.

Løsningen på det problem blev, at enkelte kilder, hvor der ikke var for mange ukendte ord, blev gengivet i datidens sprog med enkelte ordforklaringer. Andre kilder blev omskrevet. F. eks. gengiver vi en fæstekontrakt, så den ligner en lejekontrakt, for dermed at tydeliggøre, at fæstevæsenet på en række grundlæggende områder ikke var så forskellig fra forholdet mellem en ejer og en lejer/forpagter.

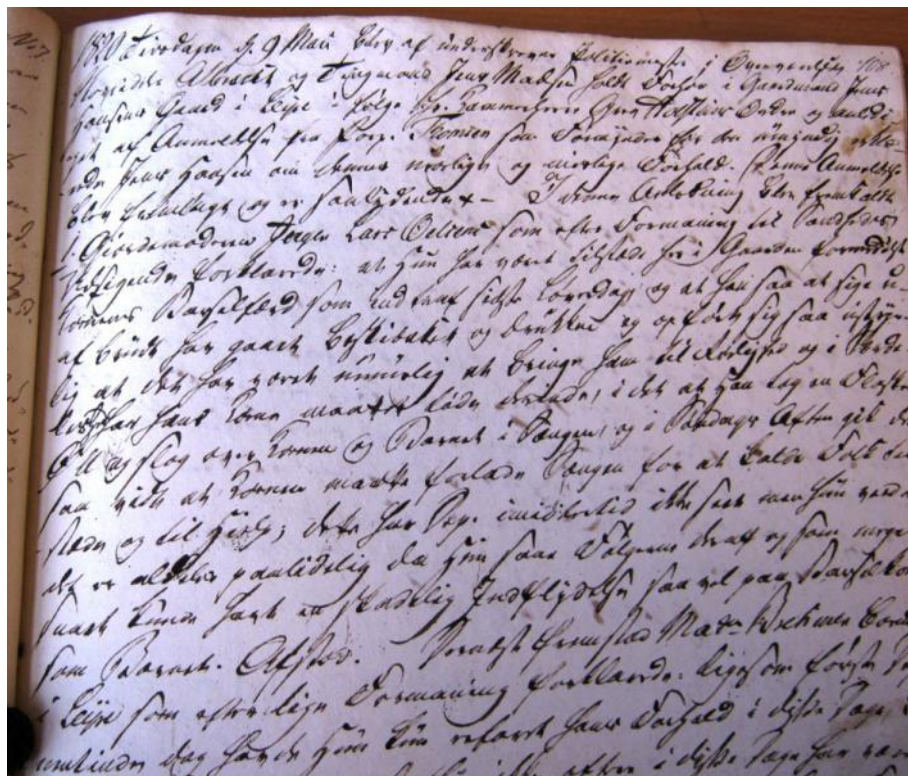
Ofte vil historier om konkrete personer i fortiden være gode til at illu-

strere, hvordan datidens samfund var indrettet. I Hestbjerggårds historie skal vi op i 1800-tallet, før vi får et bredere billede af folkene på gården. Det finder vi f. eks. i historien om Jens Hansen, fæster på gården fra 1800 – 1844. Vi kalder ham Hestbjerggårds *Jeppe på Bjerget*, da han var temmelig fordrunken og skabte mange problemer for sig og sine. Efter Jens Hansens død kom der en arvesag, der strakte sig over flere år. Begge forhold har vi genfortalt på plancher, fordi vi her får et indblik i dagligda-

gen, der samtidig fortæller nogle væsentlige ting om samfundet.

Vi har også anvendt et større billedmateriale for at formidle en fornemmelse af, hvordan det var at leve i de forskellige perioder. Før fotografiets fremkomst har vi ikke billeder af Hestbjerggård eller dets beboere. Derfor har vi søgt med samtidige billeder at støtte museumsgæstens forståelse af, hvordan samfundet var dengang. Fra omkring 1900-tallet har vi billeder af livet på gården, og vi har valgt at illustrere landbrugslivet på Hestbjerggård i det 20. århundrede med en billedserie fra gårdens dagligdag.

Vi var så heldige, at der forelå et detaljeret kort over Gl. Lejre landsby og dens jorder fra 1804, der viser jordenes fordeling før og efter udskiftningen samme år. De 2 kort har vi forstørret kraftigt. For at give museumsgæsten den bedste fornemmelse af, hvordan landsbyens gårde og

Affotografering af den originale politiprotokol fra Ledreborg birk vedrørende sagen "Jeppe på Bjerget"

Der køres halm 1959. Til venstre Mysselhøjgård, til højre Hestebjerggård (delvis gemt bag træerne)

jorder var fordelt, har vi lagt kortene på gulvet. Man kan så bogstaveligt taget gå sig en tur hen over Gl. Lejres landskab og dens landbrug og derigennem få en ide om, hvordan det så ud i det gamle landbrugs tid (fællesskabets tid), og hvordan det så ud i det nye landbrugs tid, hvor hver gård havde rådighed over sin egen jord og ikke skulle tage hensyn til de øvrige gårde i sin planlægning af driften.

Da de fleste museumsgæsters viden om fortidens landbrugssamfund ikke er så stor igen, og da vi skulle undgå for megen tekst på plancherne, har vi egentlig lavet udstillingen som en tre – trins raket:

1. trin er teksterne og billederne på plancherne på væggen,

2. trin er uddybende kommentarer til de plancher, der behandler 1700- og 1800-tallets landbrug. Den interesserede museumsgæst vil i et hæfte, der ligger i udstillingslokalet, kunne finde uddybende

forklaringer til teksten på de enkelte plancher.

3. trin er en mappe for de særligt interesserede, herunder slægtsforskere. I mappen er der kopier af kilder vedrørende gårdens historie som fæstekontrakter, synsforretninger, skifter o. lign.

Vi håber, at vi på denne måde har kunnet lave en udstilling, der kan give museumsgæsten - uanset forudsætninger - en rimelig mulighed for at få dels en fornemmelse af Hestebjerggårds historie og dels en indsigt i det landbrugs historie, som både Hestebjerggård og Ledreborg var forbundet med.

Foto fra udstillingen. Foto: Vivian Møller

KATTINGE LANDSBY

Af Bent Gottfredsen

Kommunalbestyrelsen har nu vedtaget den første bevarende lokalplan siden kommunesammenlægningen.

Den vedrører Kattinge landsby.

Som tidligere kulturmiljørådsformand har jeg fulgt med i alle bevarende lokalplaner i det gamle Roskilde Amt i ti år.

Lokalplanen for Kattinge er noget af det bedste, jeg endnu har læst, men det fortjener en landsby med så store bevaringsinteresser som Kattinge også.

Lokalplanens redegørelser og registreringer er meget seriøse, grundige og velgennemarbejdede.

Dens bestemmelser er detaljerede og nuancerede og søger rigtig godt at tage højde for fremtidens udfordringer. Lokalplanen er således godt afstemt til de stedlige forhold.

Illustrationsmaterialet er oplysende og letter for-

ståelsen. Det vil forhåbentlig være inspirerende for beboerne.

Lokalplanen for Kattinge landsby lover godt for Lejre Kommunes fortsatte arbejde med bevarende lokalplaner for landsbyerne. Den næste bevarende lokalplan bliver for Vester Såby.

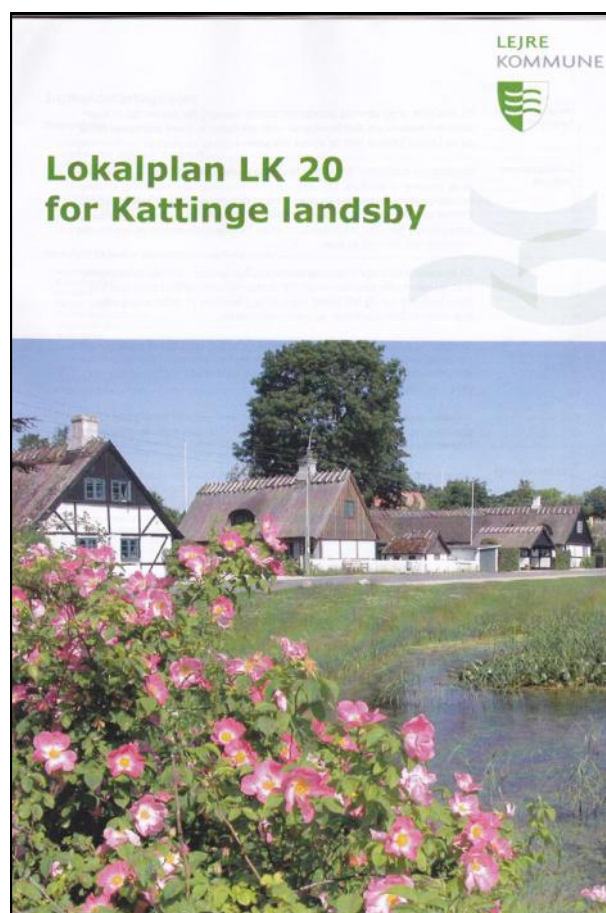
Tak til Lejre Kommune for et godt stykke arbejde og til lykke til Kattinges beboere med en fin lokalplan,

der sikrer bevarelsen af et usædvanlig helstøbt kulturmiljø til glæde for os alle.

Afslutningsvis en trøst til dem der frygter værdiforringelser på grund af restriktioner.

Dette har ingen steder vist sig at være tilfældet.

Tvært imod kan alt efter afstandene til de større byer registreres prisstigninger på op til 10 – 15 %, navnlig hvor ejendomsæglerne er opmærksomme på at bruge den bevarende lokalplan som et salgsfremmende argument.

NATIONALPARK ROSKILDE-LEJRE

Af Bent Gottfredsen

Roskilde og Lejre kommuner har sammen med Skjoldungelandet udsendt debatoplægget *Fra Skjoldungeland til Nationalpark*.

Det er et meget seriøst og grundigt lille hefte, der gennemgår hele problematikken omkring etableringen af en nationalpark.

En nationalpark efter dansk lovgivning vil ikke give yderligere beskyttelse af vor egns kultur og naturinteresser.

Loven er den samme indenfor og udenfor, og af-

grænsningen beror på frivillighed.

Nationalparken er i virkeligheden en bestyrelse for en fond, der hvert år tilføres statslige midler, p. t. syv millioner kr. Disse midler kan så søges af institutioner og lodsejere til at gøre gode gerninger som fx pleje af natur og kulturinteresser, formidling, etablering af stier, opkøb af arealer etc.

Kommunernes forsøg på at få en nationalparkstatus til egnen startede med Det Kulturhistoriske Landskab i 2005, hvor man desvær-

re forgæves forsøgte at komme med i første udpegningsrunde.

Her findes én bestyrelse.

Siden kom Skjoldungelandet til, finansieret af Arbejdsmarkedets Feriefond.

Skjoldungelandet er et tre-

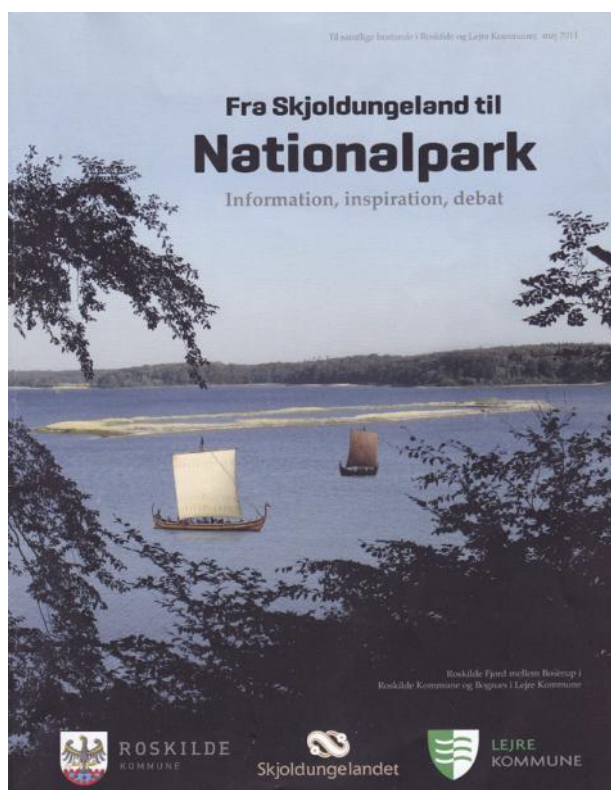
årigt projekt, der skal ses som et projekt i projektet, et forsøg på at løbe en nationalpark i gang i anden udpegningsrunde. Her findes også én bestyrelse.

I praksis mødes de to bestyrelser samtidig.

Nationalpark Roskilde-Lejre/Skjoldungelandet er et forsøg på at få etableret en nationalpark i et kulturlandskab. Der lægges da også stor vægt på de kulturhistoriske interesser. Dette vil være nyt, men det er også væsentligt, da Danmark jo består alt overvejende af kulturlandskaber.

For varetagelsen af de interesser, som foreningerne bag Lethrica står for, vil en nationalparkstatus være et stort plus.

Det springende punkt er og bliver naturligvis afgrænsningen. Uanset hvor man trækker grænsen i landskabet, vil der være mange meget seriøse argumenter for at gøre det anderledes.

To problematikker trænger sig særlig på her:

1. Skal afgrænsningen følge kommunegrænserne, eller skal begrænsede randområder tages med fra nabokommunerne for at få en mere naturlig afgrænsning?

2. Skal Ryegårdområdet med, fordi det, med sine meget store værdier, vil styrke ønsket om at få en nationalpark betydeligt? Begge disse spørgsmål besvarer jeg med et klart ja.

Hvad skal barnet så hedde, hvis det bliver født?

Det Kulturhistoriske Landskab

Nationalpark Roskilde-

Lejre

Skjoldungelandet

EN ANMELDELSE

HVALSØ VANDVÆRK FYLDER 50 ÅR

Af Bent Gottfredsen

Vandværket har valgt at fejre sin fødselsdag med et fint lille skrift, der skildrer de forløbne år.

Umiddelbart kan man tænke: Er et vandværks nyere historie værd at skrive om?

Efter læsningen er svaret et klart ja.

Der indledes med "Vand og mennesket gennem tiderne" og "Vandets kredsløb".

Derpå redegøres for sammenlægningen af de to gamle vandværker til Hvalsø Vandværk i 1961.

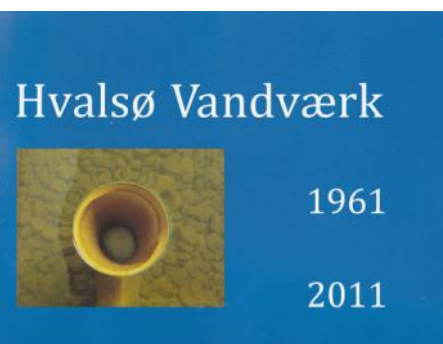
På baggrund af generalforsamlingsreferater føl-

ges vandværkets historie op til i dag.

Her møder vi for det første et godt stykke lokalhistorie, idet byens udvikling tydeligt kan følges i vandværkets.

For det andet møder vi et lille stykke Danmarkshistorie. Først i 1980'erne begynder man at frygte for grundvandsforurening. Siden bliver man miljøbevidst og erkender, at man skal spare på vandet af hensyn til naturen.

Sidst i 1980'erne når ligestillingen så vidt, at kvinderne begynder "at blande sig" på general-

forsamlingerne. Endnu er ingen kvinde dog blevet valgt ind i bestyrelsen!

Til lykke til Hvalsø Vandværk og tak for et godt initiativ.

NYT FRA FORENINGERNE

Formand: Karl Frandsen, Hvalsøvej 23, Osager, 4320 Lejre, tlf. 46497483,

E-mail: karlfrandsen@dlgmail.dk

Hjemmeside: www.lejre-historiske-forening.dk

Tur i den smukke gamle landsby Viby nord for Kerteminde

Afholdte arrangementer

Vi har haft 3 gode arrangementer i sommer.

Vores udflugt gik til Kertemindeegnen, hvor vi så Johannes Larsens museum, var på en guidet tur rundt på Fyns Hoved og sluttede med Ladbyskibet og museet der. En rigtig god tur, og bussen var fuld.

Midt i juni var vi en aften på Hestemøllegård i Elverdamsdalen for at se og høre om de mange kilder, der førhen har trukket vandmøllen.

Og i august tog vi en tur til Værløse og Farumegnen, hvor vi blandt andet så nogle meget store og markerede spor i landskabet fra oldtiden samt hørte om udgravningerne fra oldtiden til vikingetiden i

det meget kuperede terræn i vandskellet mellem Mølleåen og Værebros å.

Lejreegnen markeres tydeligere.

Med nogle penge fra Kulturarvsstyrelsen arbejdes der for øjeblikket med et helt nyt koncept om formidling af Lejreegnen.

De fundne haller markeres i terrænet, der kommer nye skilte overalt, og der bliver lavet et nyt kort og en ny folder over området omkring Gl. Lejre. Harald Hildetands høj bliver tilgængelig og renoveres, og der bliver lavet nye vandreruter omkring byen, ligesom der bliver lavet en samlet historie over området vest for byen. Alt dette skulle være klar inden jul.

Hestemøllegård

Vi arbejder stadigvæk på at få lavet bevarende lokalplaner for vores unikke landsbyer. Nu er Kattinge klar, men der er mange at tage fat på endnu. Desværre har kommunen begrænset kapacitet. I mellemtiden får vi alle lokalplaner til udtalelse, så vi kan give vores mening til kende, inden lokalplanerne bliver godkendt i kommunen.

Kommende Arrangementer

Udgravningerne ved Gevninge

I efteråret skal vi den 24. oktober høre om udgravningerne ved Gevninge.

I vinteren 1999/2000 udgravede Roskilde Museum en del af en bebyggelse fra vikingetiden midt i Gevninge. Der blev fundet langhuse og grubehuse, men også oldsager, hvoraf en guldarmring og en del af en forgyldt pragthjelm kan betegnes som enestående. De arkæologiske

*Del af en forgyldt pragthjelm
Foto: Flemming G. Rasmussen
Roskilde Museum*

spor viser, at Gevninge har været hjemsted for personer af rang i vikingetidens samfund. Sammenholdt med besejlingsforhold og mulighederne for landfærdsel er der noget, der tyder på, at Gevninge har indtaget en nøgleposition i forhold til kongesædet i Lejre.

Det er museumsinspektør Jens Ulriksen, der vil fortælle om det.

Felix klokken 19:00 den 24. oktober

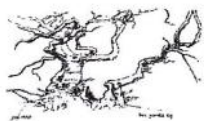
Roskilde Domkirke

Den 19. november klokken 13.00 skal vi se og høre om Roskilde Domkirkes historie. Vilhelm Thorst, der i mange år var ansat i Domkirken, vil guide os rundt i kirken og museet.

Mødested: uden for domkirken.

Generalforsamling

Vores generalforsamling bliver mandag den 27. februar 2012 klokken 19.00 i Domus Felix. Indkaldelse senere til alle medlemmer.

EGNSHISTORISK FORENING FOR HVALSØ

Formand: Bent Gottfredsen, tlf. 46492663, E.mail: vs.gl.smedje@gmail.com

Hjemmeside: www.egnhistoriskforening-hvalsø.dk

Afholdte arrangementer

Valborgaften på Tadre Mølle

Det traditionsrige arrangement var i år begunstiget af et dejligt vejr.

Historisk ekskursion til Tissø egnen

Lørdag den 4. juni 2011 samledes deltagerne i høj sol ved minibussen på Søvej i Hvalsø.

Herfra drog vi under Hans Cornelius kyndige ledelse mod Tissø efter et kort stop ved en fornem langdysse.

Det første rigtige stop var ved Holmstrup Kirke – en gammel valfartskirke - der imponerede ved sin størrelse og sit inventar.

Næste stop var besøgscentret på Fugleledgård ved Tissø. Vi blev vist rundt af centrets naturvejleder til den udgravede stormandsgård, der var markeret i landska-

Skelettet under gulvet på besøgscentret blev beundret

bet, ned til fugletårnet og ind i besøgscentret.

Undervejs fortaltes om de rige fund og om søens natur. Sidste stop var ved den gamle Hvidekirke i Sæby med søudsigt.

Her samlede interessen sig navnlig om de imponerende romanske kalkmalerier i apsisvælvingen. Med deres datering til ca. 1125 antages de at være Sjællands ældste. Det blev en hyggelig dag og en smuk, veltilrettelagt og lærerig tur.

Kommende arrangementer

I Morten Malers Fodspor

Morten Maler er en af vore betydeligste kalkmalerime-

stre. Han virkede først i 1400-tallet og udsmykkede en lang række kirker.

Lokalt kender vi ham fra Såby Kirke, men hans hovedværker findes i Gerlev Kirke og i Gimlinge Kirke på Slagelseegnen.

Vi indbyder til en rundtur til de tre kirker, hvor vi vil høre om malerierne og maleren samt drage sammenligninger mellem motiverne i de tre kirker. Dette er interessant, for når man først er blevet fortrolig med hans stil, kan man let adskille ham fra andre mestre.

Morten var en selvbevidst herre, der, usædvanligt for tiden, daterede og signerede sine værker.

På vejen passerer vi herregården Falkenstein, der

Morten tog vist ikke smådjævlene helt højtideligt

er kendt for sin meget store bindingsværkslade med hvælvet stråtag.

Tid: Lørdag den 15. oktober kl. 13.00

Mødested: Såby Kirke

Transport: Private biler. Vi anbefaler sammenkørsel i færrest mulige biler. Man er velkommen at henvende sig til bestyrelsen herom.

Kort med indtegnet rute, adresser og koordinater lægges ud på hjemmesiden og udleveres ved start efter anmodning.

Varighed: Ca. 4 timer

Medbring: Kaffen

Besøg på Aastrup

Rundvisning ved stiftsforvalter Otto Christian Grü-

Aastrup

ner.

På generalforsamlingen blev efterlyst et besøg på Åstrup, idet det efter-

hånden er nogle år siden, foreningen sidst arrangerede et besøg her.

I de mellemliggende år er der sket utrolig meget, ikke blot ude, men også inde. I dag fremtræder det lille slots indre gennemrenoveret på det mest smagfulde. Ikke mindst riddersalen er et pragtstykke efter istandsættelsen af de unikke gyldenlædertapeter. Nærmere præsentation af Åstrup er næppe nødigt her på egnen.

Tid: Lørdag den 4. februar kl. 14.00.

Mødested: Åstrup

Tilmelding: Kræves på grund af begrænset deltagertal.

vs.gl.smedje@gmail.com

Pris: Gratis for EHF's medlemmer, idet foreningen betaler entréen. Hvis der bliver ledig plads, kan andre deltage for 100 kr.

Generalforsamling og skyggespil

Vi starter med fællesspisning af gnaveben med surt og grovbrød.

Derefter generalforsamling.

Efter generalforsamlingen vil Elsebeth Bille og Jørgen Olsen fra Lejre Historiske Forening fremføre Bjowulfsagnet som klassisk skyggespil.

Elsebeth har med frodig fantasi gengivet den gamle kong Roar, den ædle helt Bjowulf, den skrækelige trolde Grendel og hans endnu værre moder. Vi kan love en oplevelse helt ud over det sædvanlige.

Sæt allerede nu aftenen af.

Tid: Tirsdag den 21. februar kl. 18.30

Sted: Gundestedgård. Gundestedvej 40, Hvalsø

BRAMSNÆS LOKALHISTORISKE FORENING

Formand: Vagn Reimann, E-mail: biva.reimann@mail.dk

<http://www.bramснаeslokalhistorie.dk>

Afholdte arrangementer

Aastrup Kloster

Bramsnæs Lokalhistoriske Forening (BLF) havde lørdag den 7. maj en rundvisning på Aastrup Kloster.

Stiftsforvalter Otto Christian Grüner forestod den meget spændende og interessante rundvisning.

Der var 32 deltagere.

Klosteret er ejet af Det grevelig Dannemandske Stift og drives som fastlagt i fundatsen fra 1857. Ledelsen varetages i dag af stiftets bestyrelse og en direktion.

Klosteret har en meget interessant historie med mange skiftende ejere, og navnet Aastrup Hovedgård kan følges helt tilbage til 1400-tallet.

1928—1988 fungerede stiftet som det sidste kloster i Danmark.

Vi havde et fantastisk flot solskinsvejr, hvilket betød, at vi kunne gå en tur i klostrets have. Stuerne var renoverede med stor farveharmonisk, ikke mindst riddersalen med det smukke Gyldenlædertapet.

Roskilde Kloster

Mandag den 29. august havde BLF arrangeret en rundvisning på Roskilde Kloster.

Klosterforvalter Søren Lyder Jacobsen forestod rundvisningen og fortalte med megen viden og humor om Danmarks første adelige jomfrukloster - indenfor i tørvejr.

Roskilde Kloster ligger på det sted, hvor Dominikanermunkene - også kaldet "Sortebrødrene" - byggede deres kloster i 1200-tallet.

Det er den ældste beboede bygning i Roskilde.

Efter Reformationen i 1536 blev klosteret nedlagt.

Omkring 1700 blev det protestantisk jomfrukloster.

På rundvisningen så vi bl.a. Den Røde Stue, en fantastisk smuk riddersal med vægge beklædt med Gyldenlædertapet - og Brahestuen med bl. a. Nakkebølletæppet.

Midtbanen

Foredrag af Ole C. M. Plum den 12. oktober på Kirke Hyllinge bibliotek.

Kommende arrangementer:

Rosenborg Slot

Rundvisning på Rosenborg Slot fredag den 18/11 kl. 14.00.

Prisen vil være kr. 50,- pr. person og max. antal deltagere er 25.

Generalforsamling

Der afholdes generalforsamling onsdag den 8. februar kl. 19.30 i Ejby Forsamlingshus.

LEJRE MUSEUMSFORENING

Formand: Philippe Bourbon, E-mail: pdp@nmsmedico.com

Afholdte arrangementer

Udflugt i maj.

Forårets udflugt gik til Frederikssund for at se Willumsen Museet og besøge Færggården. Begge steder var der meget seværdige udstillinger, og på Færggården fik vi endda en meget kvalificeret rundvisning af museets leder, Søren A. Sørensen. Men – for der er et stort men – der var åbenbart ingen interesse fra medlemmerne for at deltage – vi var kun 6 personer! Bestyrelsen overvejer, om kommende udflugter skal udformes anderledes, eller om vi slet ikke skal have udflugter?

Markedsdag i august.

Heldigvis er vore medlemmer glade for at møde op – sammen med en masse andre – når museet holder markedsdag på Gl. Kongsgård. Som sædvanlig var der mange spæn-

dende håndværksboder, planter og madvarer, musik og kaffe og dejlige kager, men noget nyt i år var foreningens bod med frisklavede burgere – direkte fra den lifligt duftende grill. Nyt var det også med et klappefår, som man kunne gå tur med.

Sommerfest i september.

Heldigvis vil vore medlemmer også meget gerne møde op, når der kaldes til spisning, musik og sang på museet. Vi har valgt at holde festen midt i udstillingen, og der er fyldt til sidste plads.

Kommende arrangementer

Hestbjerggård og det danske bondesamfund

Foredrag ved cand. mag. Hans Jørgen L. Larsen, Lejre, mandag d. 7. november 2011, kl. 19, Lejre Museum, Hestbjerg-

gård.

Inspireret af arbejdet med at sætte en lille udstilling op på Hestbjerggård, Lejre Museum, og af samtalerne med de 3 andre frivillige, der deltog i det arbejde, vil jeg fortælle om Hestbjerggårds historie i 1700-tallet og begyndelsen af 1800-tallet og sætte den ind i den generelle landbohistoriske sammenhæng.

Jeg holdt engang i Jylland et foredrag om hedebondesamfundet før hedens opdyrkning. Det foredrag fik den bevidst provokerende undertitel: "Lykkelige Jylland – så langt fra København og så tæt på Gud". Jeg vil ikke være så provokerende denne gang og give undertitlen: "Stakkels Lejre – så tæt på København og så langt fra Gud" til et foredrag om en af Lejres gamle gårdes historie. Hvorfor ikke? Kom og hør d. 7. november på Lejre Museum

TADRE MØLLES VENNER

Formand: Kurt Olsen, Tlf 46482303, Email: merkurbo@mail.dk

Hjemmeside: www.tadremoellesvenner.dk

TADRE MØLLE BLIVER RENOVERET.

Af Kurt Olsen

I sidste nummer af Lethrica skrev jeg angående Tadre Mølle, at det var vanskeligt at skaffe penge til den meget nødvendige restaurering, møllen havde brug for. Stor var derfor overraskelsen og glæden, da chefen for Naturstyrelsen Vestsjælland, skovrider Jens Peter Simonsen den 3. maj meddelte, at han havde ”fundet” 2,6 mio kr. til istandsættelse af møllen. 2,6 mio kr. er mange penge, men da det er staten, der optræder her, er beløbet uden moms, så beløbet svarer til 3,25 mio kr. i den almindelige verden.

Det er selve møllebygningen, der bliver restaureret, dvs. den lange hvide bindingsværksbygning med vandhjulet i gavlen, der ligger langs vejen. Caféen med billetsalget i den anden ende er dog ikke indbefattet. Det bliver et stort projekt, som bliver

udført af professionelle firmaer.

Projektet skulle have været sat i gang, men der er indtruffet forsinkelser, for ikke alle involverede parter arbejder lige hurtigt. Den første tidsplan var nu nok også lovlig optimi-

stisk, men nu går man i gang med at udarbejde udbudsmateriale og med at indhente myndighedsgodkendelser. Så følger licitation og budgetforhandling, og derefter kan etape 1 gå i gang med jord- og betonarbejde.

En flot nyrenoveret mølle vil sandsynligvis stå færdig om godt et års tid.

Det bliver et omfattende og spændende arbejde, og møllegården vil i de måneder, arbejdet står på, komme til at ligne en byggeplads, hvad den i grunden også bliver. Vi kan endnu ikke overskue, hvad det kommer til at betyde for driften af møllen.

På et møde i juni meddelte ovennævnte Jens Peter Simonsen, at den store kastanje ved møllen måtte lade livet. Det er alle laugsmedlemmer og sikkert også andre meget kede af. Ikke alene er den et af de største og ældste kastanjer i Nordeuropa, den er også en slags vartegn for Tadre Mølle. Men dens rødder rækker langt ind i møllebygningen og påvirker bygningskonstruktionen, og derfor må den fjernes -siger Naturstyrelsen, men det sidste nye er, at Sitas, et rådgivningsfirma inden for træer og buske, mener, den kan reddes, og det bliver nu diskuteret.

Vi krydser fingre for, at vores gode, gamle og smukke kastanje kan blive bevaret.

For nylig opdagede et par laugsmedlemmer, at møllehjulet er defekt. De "skuffer" på hjulet, der fyldes af vand, og som derved får hjulet til at dreje rundt, har i bunden et bræt, og disse brætter har det ikke godt. De rådner, og ét bræt er allerede rådnet væk. Og møllehjulet er ikke omfattet af restaureringen. Det er trævæggen, der holder vandet tilbage i søen, heller ikke, men væggen står også for at skulle fornys, og jeg kan nævne flere ting, der trænger til en kærlig hånd. Derfor har Den Selvejende Institution Tadre Mølle, i daglig tale kaldet DSI-TM, besluttet at søge penge hos fonde, idet den håber, at det faktum, at staten selv tager ansvaret for istandsættelsen af møllen, kan blødgøre et fondshjerte eller to.

Hvad stuehuset angår, skrider arbejdet stille og roligt frem. Der er en håndfuld mænd, der trofast møder op og giver en god og solid hånd med. Men der er

mange overvejelser undervejs. F. eks. er det konstateret, at den nuværende hoveddør skal erstattes af en smallere, hvad man kan se ved at betragte murværket over døren, altså skal vi fremstille en helt ny dør med de oprindelige mål. Vinduerne giver også mange spekulationer. Kan de, eller kan de ikke restaureres? Det er der formentlig taget afgørelse om, når Lethricas læsere sidder med dette nummer af bladet i hånden.

Projektet følges fra højeste sted, idet en arkitekt fra KUAS (Kulturarvstyrelsen) har henvendt sig med en kommentar. Hun mener, at huset oprindeligt har stået i blank mur, for det var almindelig skik den gang, huset blev opført. Forelagt denne opfattelse siger Thorkild Hansen, en af hovedkræfterne i projektet, at det er han uenig i. Jeg tror, han har ret.

Hvis du skulle have lyst til at give en hånd med, er du meget velkommen. Du kan henvende dig til Kurt Olsen, fmd.

UDSTILLINGER OG ARRANGEMENTER PÅ LEJRE MUSEUM

Særudstilling: På sporet af fortiden Til 1. marts 2012

Det danske kulturlandskab er fyldt med spor af fortiden. I udstillingen bliver der sat fokus på formidlingen af kultursporerne i landskabet.

I udstillingen kan børn og voksne gå på opdagelse i konkrete kulturspor og finde nye spændende vinkler på fortidens præstationer. Udover udstillingen vil der via turfoldere, være muligheder for publikum til selv at gå på opdagelse i landskabet ved Roskilde og Lejre.

Deltag i lodtrækningen om en iPod Shuffle

Deltag i en spændende skattejagt rundt i landskabet i Lejre. Hvis man finder svarene på alle spørgsmålene deltager man i lodtrækningen om en iPod Shuffle. Man kan få opgaverne til skattejagten på Lejre Museum og det er også her at svarene indleveres. Konkurrencen slutter d. 1. november 2011.

Udstillingen er støttet af Dr. Margrethe og Prins Henriks fond og Knud Højgaards Fond

EFTERÅRSFERIE: Arkæologisk Værksted

Lejre Museum, 17. oktober 2011 – 21. oktober 2011 kl. 11 - 15

I efterårsferien kan du på Lejre Museum lege arkæolog for en dag. Prøv om du kan finde gamle mønter ved hjælp af en metaldetektor og andre spændende ting med graveske og pensel. Du kan også prøve at sætte potteskår sammen og få flintredskaber i hånden, der er flere tusind år gamle. Gratis entré.

Fastelavn - fremstil dit eget fastelavnsris.

Lejre Museum, Lørdag den 4. februar 2012 - søndag den 26. februar 2012.

Kom forbi Lejre Museum og fremstil dit eget flotte fastelavnsris. Pris 15 kr. pr. fastelavnsris.

Vinterferie - uge 8.

Vinterferieaktiviteter på Lejre Museum er under planlægning. Se nærmere på museets hjemmeside www.roskildemuseum.dk og i dagspressen.

Påskeferie - 1. april - 9. april 2012

Påskeaktiviteter på Lejre Museum er under planlægning. Se nærmere på museets hjemmeside www.roskildemuseum.dk og i dagspressen.

Åbningstider på Lejre Museum.

1. oktober - 31. marts: lørdage og søndage kl. 11-16

I efterårsferien (uge 42), vinterferien (uge 8) og påskeferien (uge 14): alle dage kl. 11-16

Lethrica

Lethrica er tidsskrift og medlemsblad for de historiske foreninger i Bramsnæs, Hvalsø og Lejre samt Lejre Museumsforening og Tadre Mølles Venner. Arkiverne og museerne tilbydes en fast rubrik.

Lethrica betyder "Noget om Lejre", og bladet er en sammenlægning af Lejre Historiske Forenings blad *Lethrica* og *Nyt fra Egnshistorisk Forening i Hvalsø*.

Forsendelse: *Lethrica* tilsendes medlemmerne af de tre historiske foreninger, Lejre Museumsforening og Tadre Mølles Venner samt lokalarkiverne. Ved **manglende levering** rettes henvendelse til de respektive foreninger:

LHF: Anni Larsen,

tlf. 46480725,

annilejre@email.dk

EHF: Ole Theill Knudsen,

tlf. 46408253

ole@gundested-camping.dk

BLF: Vagn Reimann

blf.bramснаes@live.dk

LM: Philippe Bourbon

pdp@nmsmedico.com

TMV: Kurt Olsen

merkurbo@mail.dk

Redaktionsudvalg:

Karl Frandsen, Bent Gottfredsen, Vagn Reimann, Philippe Bourbon, Kurt Olsen

Redaktion og layout:

Thyra Johannesen

thsj@mail.tele.dk

Oversigt over kommende arrangementer

Til 1. marts: På sporet af fortiden på Lejre Museum

Til 1. november:

Skattejagt i landskabet ved Lejre. Arr. Lejre Museum

Lørdag den 15. oktober kl. 13.00

I Morten Mahlers fodspor med Egnshistorisk forening for Hvalsø

Mandag den 17. til søndag den 23. oktober

Efterårsaktiviteter på Tadre Mølle

Mandag den 17. oktober til fredag den 21. oktober

Arkæologisk værksted på Lejre Museum

Mandag den 24. oktober kl. 19.00

Om udgravningerne ved Gevninge på Felix

Mandag den 7. november kl. 19.00

Foredrag om Hestebjerggård og det danske bondesamfund på Hestebjerggård med Lejre Museumsforening

Fredag den 18. november kl. 14

Rundvisning på Rosenborg Slot med Bramsnæs Lokalhistoriske Forening

Lørdag den 19. november kl. 13.00

Roskilde Domkirke med Lejre Historiske Forening

Søndag den 4. december kl. 10 - 16

Julemarked på Tadre Mølle

Lørdag den 4. februar kl. 14.00

Besøg på Aastrup med Egnshistorisk Forening for Hvalsø

Lørdag den 4. februar til søndag den 26. februar

Fremstil dit eget fastelavnsris på Lejre Museum

Onsdag den 8. februar kl. 19.30

Generalforsamling i Bramsnæs Lokalhistoriske Forening i Ejby Forsamlingshus

Tirsdag den 21. februar kl. 18.30

Generalforsamling i Egnshistorisk Forening for Hvalsø på Gundestedgård

Mandag den 27. februar kl. 19.00

Generalforsamling i Lejre Historiske Forening i Felix